

Politika ve Piyasa Sınırları Bağlamında Kamu Hizmeti Yayıncılığı: Türkiye’de AKP Dönemi TRT Tartışmaları

Süleyman İlaslan, Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi,
e-posta: suleyman.ilaslan@gmail.com

Özet

1980 sonrası dönemle birlikte yayıncılık alanında hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Neoliberal politikalar, yeni teknolojiler ve küreselleşme radyo ve televizyon yayıncılığının çehresini ve tartışma çerçevesini değiştirmiştir. Bu bağlamda özellikle kamu hizmeti yayıncılığının rolü, konumu ve geleceği üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte günümüze kadar geçen sürede gerek kamu hizmeti yayıncılarının yeni ortama adapte olma çabaları, gerekse devletlerin kamu hizmeti yayıncılığına önem vermeyi ve hâlâ yeni roller yüklemeyi sürdürmeleri bu kurumların sonunun henüz gelmediğini ortaya koymuştur. Ancak bu durum kamu hizmeti yayıncılarının her geçen gün piyasa ve politika alanının beraberinde getirdiği daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaya devam ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Türkiye gibi yayıncı örgütlerle devlet arasındaki ilişkinin ve sınırların belirlenmediği ve köklü bir kamu hizmeti yayıncılığı anlayışının inşa edilemediği ülkelerde bu sorunlar daha da karmaşıklaşmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada 2000’li yıllarda Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarları döneminde kamu hizmeti yayıncılığının gelişimi, karşı karşıya kaldığı sorunlar ve tartışmalar incelenmektedir. Bu, neoliberal politikaların sürdürüldüğü, AB sürecinin ön plana çıktığı ve devletin bir dönüşüm içine girmesi bağlamında yoğun politik mücadelelerin yaşandığı bir dönemdir. Dolayısıyla TRT’nin de bu gelişmeler çerçevesinde ele alınması önem taşımaktadır. Bu dönemde TRT’nin hala ciddi bir politik tartışma ve mücadelenin konusu olduğu ve AB süreciyle birlikte gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle toplumsal ve kültürel konularda tartışmaların odağına yerleştiği görülmektedir. Bununla birlikte, TRT hâkim piyasa politikalarına uyumlu bir yöneliş içindedir. Bu çerçevede, AKP dönemindeki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler bağlamında Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığının nasıl tartışıldığı, hâkim politikaların bu tartışmaların çerçevesini nasıl şekillendirdiği ve bu politikalar karşısında TRT’nin ne tür bir yöneliş sergilediğine odaklanılmıştır. Bu inceleme üzerinden Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığının konumu ve gelişimi üzerine eleştirel bir sorgulama yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kamu hizmeti yayıncılığı, TRT, yayıncılık politikaları, devlet, piyasa.

Public Service Broadcasting in the Context of Political and Market Constrains: Debates on the TRT under the AKP Period in Turkey

Abstract

The rapid transformation has been witnessed in broadcasting after 1980. Neoliberal policies, new technologies and globalization have changed the feature and discussion framework of radio and television broadcasting. In this regard, the discussions have been especially intensified on the role, situation and future of the public service broadcasting. However, the efforts of the public service broadcasters for adapting to the new environment so far and the states continue to give importance and charge new roles to the public service broadcasting have revealed that these institutions have not come to an end yet. Nevertheless, this situation does not change the fact that the public service broadcasters continue to face more serious problems which arise from market and policy forces. These problems get more complicated in countries like Turkey where the relationship and borders between state and broadcasting organizations is much more problematic and a deep-rooted public service broadcasting approach cannot be constructed. In this regard, in this study, the development of the public service broadcasting, the problems and debates it encountered under the Justice and Development Party (AKP) governments during 2000s in Turkey are examined. This is a period in which neoliberal policies are continued, EU process comes into prominence, and intense political struggles are experienced because of the state's entering into a transformation. So, it is important to examine TRT in the context of these developments. In this period, it is seen that TRT is still the subject of a serious political discussion and struggle and becomes the focal point of the discussions in the social and cultural issues along with the new regulations performed with EU process. In addition to this, TRT has an orientation compatible with the dominant market policies. Within this framework, in the context of political, economic and social developments in AKP period, this study is concentrated on how public service broadcasting is discussed in Turkey, how the dominant policies shape the framework of these discussions, and what kind of an orientation TRT exhibit across these policies. Through this review, this study is attempted to make a critical questioning on the position and development of the public service broadcasting in Turkey.

Keywords: Public service broadcasting, TRT, broadcasting policies, state, market.

Giriş

1980'lerle birlikte yayıncılık sistemleri tüm dünyada hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Yeni sağ felsefenin hâkimiyetinde uygulanan neoliberal politikalar ve uydu, kablo teknolojileri ve dijitalleşme gibi teknik gelişmeler bağlamında Avrupa'da yayıncılık alanında kamu tekelleri kırılmış, ticari aktörler boy göstermeye başlamışlardır. Kamu hizmeti yayıncılığı bu andan itibaren giderek

yoğunlaşan tartışmaların konusu olmuştur. Özellikle piyasa karşısındaki konumu ve varlığı sorgulanmaya başlamıştır. Yaşanan dönüşümlerle uluslararası niteliği daha da belirginleşen ve yeni düzenlemelerin konusu olan yayıncılık sistemlerinin kontrolü ve düzenlenmesi konusunda bir yandan uluslararası aktörler ön plana çıkarken, diğer yandan da ulus devletlerin etkinliklerini tamamen elden bırakmamaları (Moe, 2011) ortaya çıktığı andan itibaren ulus devletle yakın ilişki içinde şekillendirilen kamu hizmeti yayıncılığının da devletle ilişkisinin yeniden tanımlanması bağlamında tartışmaların konusu olmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, uluslararası gelişmelere ve düzenlemelere uyum sağlama ile kültürel ve politik açıdan kontrolü sağlayacak ulusal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi çabaları eş zamanlı olarak sürdürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca küreselleşme vurgularıyla giderek ön plana çıkan uluslararası programların hâkimiyetine rağmen ulusal kimliğin inşası, kültürün korunması ve bütünlüğün sağlanması konularında temel roller biçilen kamu hizmeti yayıncılarının ulusal karakteri de büyük ölçüde korunmaya devam etmiş, ulus devletler bu konuda da tedbirler almayı sürdürmüşlerdir (Curran, 2002: 193-194; Bardoel ve d'Haenens, 2008). Dolayısıyla, ister kamu hizmeti modelinin yaygın olduğu ülkelerde olsun isterse ticari tekellerin hâkim olduğu sistemlerde olsun hemen her zaman söz konusu olmuş olan doğrudan ya da dolaylı bir devlet müdahalesi ve kontrolü (Scannel, 2001) neoliberal dönemin gereklerine ve beklentilerine uygun bir biçimde dönüşerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ulusal çıkarlar ve gerekçeler etrafında örülen roller öne sürülerek hükümetlerin kamu hizmeti yayıncılarına müdahale etme hakkı bulması ise bu kurumların hemen her dönem politik tartışmaların konusu olmasına ve bağımsızlıklarının sorgulanmasına yol açmıştır (Golding ve Murdock, 2002: 73, 81-82; Papathanassopoulos, 2007: 154; Scannell, 2001: 50, 58). Bu çerçevede, kamu hizmeti yayıncılığının içine sürüklendiği ve giderek artan krizinin piyasa ve politika gibi iki hâkim güç yapısı bağlamında ortaya çıkan çıkar ve kontrol ilişkileri ile kamu hizmeti yayıncılığına yüklenen kültürel, politik ve toplumsal roller arasındaki çelişkiler etrafında şekillenmeye devam ettiği görülmektedir (Curran, 2002; Murdock ve Golding, 2002; Scannell, 2001).

Bu çelişkilerin ortaya çıkardığı sorunlu yapı 2000'li yıllarda Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığının karşı karşıya kaldığı genel durumu açıklamak için de temel bir çıkış noktası sunmaktadır. Türkiye'de yayıncılıkla devlet arasındaki ilişkiler devletin toplumsal düzen, kontrol, milli birlik ve güvenlik kaygılarını ön plana çıkararak benimsediği aşırı müdahil tutum, hükümetlerin yayıncılığı politik bir araç olarak kontrol altında tutma ve kullanma isteği ve bu bağlamda köklü bir kurumsal geleneği şekillendirecek düzenlemelerin hayata geçirilememesi gibi temel nedenlerle en başından beri sorunlu olmuştur. Bu durumun izleri uzun

yayıncılık geçmişi içinde rahatlıkla görülebilmektedir. Özellikle çok partili siyasal hayata geçişle birlikte yoğun tartışma ve çatışmaların alanı haline dönüşen ve genel müdür atamaları, kadrolaşma ve yayın içeriklerine müdahale gibi konular etrafında ortaya çıkan yayıncılığa politik kurumsal müdahaleler ise –özellikle TRT döneminde belirginleşen- Türkiye siyasi hayatında adeta bir gelenek haline dönüşmüş olan devlet kurumlarını birer hükümet organına dönüştürme çabalarının bir yansıması olagelmıştır.¹

Devlet kurumlarına politik müdahalelerin sürdüğü 1980 sonrası dönemde Türkiye’de yaşanan köklü siyasi, ekonomik dönüşümlerle birlikte pazarın hâkimiyetinde bir yayıncılık sistemine geçişe zemin hazırlanmıştır. İlhan Tekeli, 1980’li yıllarla birlikte ithal ikameci karma ekonomi paradigmasından, ihracat yönelimli neoliberal bir yönelişi temel alan bir paradigma değişimi yaşandığına değinmektedir (2014: 111, 133). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere’de yükselen yeni sağ felsefenin dünyaya hızla yayılması bağlamında gerçekleşen ve Türkiye’de 24 Ocak kararları ve Özal iktidarı ile hayata geçen bu dönüşüm serbest piyasa ekonomisine geçişi, planlamanın terk edilmesini, devletin ekonomiye müdahale alanının daraltılmasını, hızlı bir özelleştirme yönelişini ve özel sektörün güçlü bir teşvik sistemiyle desteklenmesi anlayışını beraberinde getirmiştir (Boratav, 2005: 82-83; Kansu, 2004: 476; Kuruç, 2010: 391). 12 Eylül rejiminin benimsediği “devlet öncülüğünde... geliştirilen, İslam dostu Kemalizm” yönelişi ve ANAP iktidarıyla birlikte bu yönelişe eklenen Batıya yetişme inancı (Zürcher, 2014: 197; Zürcher, 2007: 420-421) dönemin politikalarına damgasını vurmuştur. Bunun yanı sıra Özal’ın “kısa vadeli politik çıkarlarını ön plana çıkaran, popülist yaklaşımları” benimsemesi (Kansu, 2004: 501) ve bireysel “ilişkilerin egemen olduğu yönetim biçimine” dönüş (Boratav, 2005: 99-100) devlet kurumlarına yönelik siyasi müdahale anlayışının da ileri boyutlara taşınarak sürdürülmesine yol açmıştır. 1980’ler boyunca yükselen bu gelişmelerin yayıncılık alanındaki yansımaları bir yandan TRT üzerindeki politik müdahale ve kontrolün sürdürülmesi olurken, diğer yandan da zaten uzun yıllardır fiili olarak delinmiş olan TRT tekelinin kırılacağına dair ilk sinyallerin ortaya çıkması olmuştur.² 1990 yılı ise TRT tekelinin ticari kuruluşlar tarafından fiili olarak kırılmasına tanıklık etmiştir (Kejanlıoğlu, 2004).

Yayıncılığın kurulduğu andan itibaren sıkı devlet denetiminde ve yoğun politik müdahaleler altında şekillenmesi Türkiye’de köklü bir kamu hizmeti yayıncılığı anlayış ve sisteminin oluşturulması önündeki en büyük engel olurken, 1980 sonrası süreçte yaşanan dönüşümlerin beraberinde getirdiği yeni ortamda bunlara giderek artan piyasa baskıları da eklenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, TRT’ye biçilen katı sınırlar 2000’li yıllara dek korunmaya çalışılmıştır. Kejanlıoğlu’nu (2001) izleyerek söylersek, 1990’larda ikili yayıncılık sistemiyle

tanışan ve hızlı bir değişim sürecine giren Türkiye’de yayıncılık politikalarının belirlenmesinde, yayıncılık anlayışında ve TRT konusunda hâkim olan ve süreklilik gösteren güç ilişkileri bunun açık bir göstergesi olmuştur. Mutlu, dönüşüm vurgusuyla çelişik görünen bu durumun Türkiye’ye özgü bir koşuldaki kaynaklandığını belirtmektedir. Bunun, küreselleşmeyle birlikte giderek ulus-üstü örgütlenmelerin ön plana çıktığı bir dünyada bir yandan dışlanma korkusu yaşayarak yeni düzene adapte olmaya çalışan seçkinlerin, aynı anda da imparatorluk sürecinden görece yeni çıkmış olmanın getirdiği bir korkuyla ulus devlet oluşturma çaba ve kaygılarını belirgin bir biçimde sürdürme ihtiyacı hissetmeleriyle yakından bağlantılı olduğuna vurgu yapmaktadır. Kurulan özel kanallara, yaşanan serbest piyasa yönelimine, benimsenen yeni dünya düzenine ve teknik gelişmelerin ve küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği tüm gelişmelere rağmen TRT’nin meşruiyetinin Türkiye’de hemen hiçbir kesim tarafından sorgulanmamasının bu “eski memleket tahayyülünün” yarattığı endişeyle bir ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir (2001: 45-47). Bu kaygılar Avrupa Birliği (AB) sürecini yürüten ve hızlandıran Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarları döneminde daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bunda laik Batıcı seçkinler arasında AKP’ye duyulan güvensizliğin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Alev Özkazanç’ı izleyerek söylersek, bu dönemde Türkiye toplumu ve siyasetinin yaşadığı “bir tarafında ‘otoriter-ulusalcı içe kapanmacı milliyetçilik’ ile diğer tarafında ‘liberal küreselleşmeciliğin’ durduğu” keskin yarıma ve çatışma ortamı da bu kaygılarla yakından bağlantılı görünmektedir (2012: 118, 122-123). AB’ye uyum sürecinde atılan demokratikleşme adımlarının TRT üzerinden yansımaları bulduğu gelişmeler karşısında duyulan endişeler de bu açıdan daha iyi anlaşılır olmaktadır. TRT’nin kendisine yüklenen katı ulusal rolleri sürdürmeyeceği endişesi bunun temelinde yatmaktadır. Bu süreçte TRT’ye genel müdür atamaları konusunda iktidarla Cumhurbaşkanlığı arasında yaşanan çatışma bu bağlamda bir okumaya tabi tutulabilir. Ancak, Özkazanç’ın belirttiği gibi, AKP’nin AB sürecini temelde demokratikleşmeyi hızlandırmaktan ziyade kendi iktidarını sürdürmek ve güçlendirmek için kullanması (2012: 122-123) TRT konusundaki dönüşümün de öyle sanıldığı gibi köklü bir yapıda gerçekleşmediğini kısa sürede ortaya koymuştur. Ayrıca AKP’nin küreselleşme sürecine adapte olma çabalarını sürdürürken geleneksel değerleri koruma ve devletin gücünü neoliberal koşullar bağlamında yeniden tanımlayarak kullanma isteğini koruması da (Bedirhanoğlu, 2013; Uzgel, 2013: 22) TRT’deki dönüşümü hâkim sınırların ötesine taşıyacak bir ortamın oluşmasını engellemiştir.

Bu bağlamda yaşanan siyasi, ekonomik dönüşümlerin yanı sıra, bu özgül kaygıları ve gelişmeleri de akılda tutarak Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığını ele alacağımız 2000’li yıllar ticari yayıncılığın hâkimiyetini ilan ettiği, kamu

hizmeti yayıncılığının giderek daha yoğun tartışmaların konusu olduğu bir ortam sunmaktadır. Bu tartışmalarda TRT'nin siyasi iktidarlara ilişkileri, finansmanı, kamunun beklentisine ne ölçüde cevap verdiği ve yeni koşullara adaptasyonu gibi konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle yayın içeriklerinin belirlenmesi, kuruma yapılan atamalar ve genel müdür çekişmeleri bağlamında politik tartışmaların konusu olması önceki dönemlerle benzerlikleri akıllara getirmektedir. Bu gelişmeler ve düşünceler temelinde, 2000'li yıllarda Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığının devam eden politik müdahaleler, buna eklenen piyasa baskıları ve giderek daha çok hissedilmeye başlanan dönüşüm ihtiyacı doğrultusunda artan sorunlarla karşı karşıya kaldığı düşüncesinden hareket edilmektedir. Bu krizin politika ve piyasa ile olan sınırların tarihsel süreç içinde kesin bir biçimde belirlenmemiş olmasından ve bu iki hâkim güç yapısından bağımsız bir kamu hizmeti yayıncılığı anlayışının yerleştirilememesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığı konusunun ihmal edilmemesi gereken bir tartışma ve inceleme alanı olarak ele alınması gerektiği yönündeki düşünce ise eleştirel ekonomi politik yaklaşım perspektifinden benimsenmektedir.

Çalışmada ilk olarak dünyada yayıncılık sisteminde yaşanan dönüşümler bağlamında kamu tekellerinin kırılması ve bu yeni ortamda kamu hizmeti yayıncılığının daha sorgulanır hale gelmesi ele alınacak, ardından yeni medya ortamında kamu hizmeti yayıncılığının karşılaştığı sıkıntılar incelenecektir. Bu doğrultuda Türkiye'de yaşanan dönüşümler ele alınacak ve bu dönüşümler bağlamında AKP iktidarı döneminde yayıncılık politika ve tartışmaları analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda, Milliyet gazetesinin elektronik arşivi temel alınarak 2002-2015 arası dönemdeki TRT tartışmaları araştırılmıştır. İncelemeyi desteklemek adına TRT ve DPT gibi kurumların 2000 sonrası döneme ait resmi belgelerinden yararlanılmış, yasal düzenlemelere göz atılmıştır. Bunun yanı sıra kamu hizmeti yayıncılığı ve TRT tartışmalarına kuramsal temel sağlayan ikincil kaynaklara başvurulmuş ve bu verilerden hareketle 2000'li yıllarda Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığı ve TRT'ye dair eleştirel bir analiz gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla, medya analizinde mülkiyet meselesi ile medyanın kültürel içeriği arasındaki bağlantıyı, kitle iletişim araçlarının kurumsallaşmasında iktidar ve sermaye çevrelerinin rolünü ve bu araçların toplumdaki eşitsiz ilişkilerin ve statükonun yeniden üretilmesi ve sürdürülmesindeki rolünü dikkate almanın önemine vurgu yapan iletişimin eleştirel ekonomi politik yaklaşımının sağladığı kuramsal temelden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda kamu hizmeti yayıncılığı değerlendirilirken bu kurumlarla devlet arasındaki ilişkiye, değişen bu ilişki biçimlerinin kamu hizmeti idealinin hayata geçip geçmemesindeki ve

kamusal söylemin yapılandırılmasındaki rolüne, modern iletişim araçlarının siyasal hayatta giderek merkezi bir konuma yerleşmesiyle bağlantılı olarak bu kurumların siyasal hayattaki rolüne ve bu bağlamda karşılaştıkları politik müdahalelere odaklanmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım bize kamu hizmeti yayıncılığını devletçi bir iletişimi destekleyerek savunmanın sakıncalarını da hatırlatmaktadır. Bu bağlamda yeni politik ve teknik gelişmeler ve kamu hizmeti idealinin hayata geçmesi arasındaki ilişkiye odaklanmak da ihmal edilmemesi gereken ayrı bir önem kazanmaktadır (bkz. Golding ve Murdock, 2002).

Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Alanında Kamu Tekellerinin Sonu ve Yükselen Piyasa Hâkimiyeti

Kamu hizmeti yayıncılığı 1920'lerin siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümleri ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçları bağlamında şekillenen bir ürünü olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiltere'de ve daha genelde Avrupa'da devletin kamu hizmeti rolünü daha fazla üstlenme eğilimi ve bu yönde artan genel kamuoyu kabulünün yarattığı uygun koşullarda ortaya çıkma ve gelişme imkânı bulmuştur (Curran ve Seaton, 2003; Golding ve Murdock, 2002; Scannell, 2001). Kamu hizmeti yayıncılığının biçimlendiği dönemde yaşanan gelişmeler ona ulus inşası, ulusal kültürün korunması ve eğitim gibi konularda kritik roller atfedilmesine yol açmıştır (Murdock, 2004: 8-10). Her ne kadar zaman içinde "farklılık, çoğulculuk, evrensel hizmet ve kültürel kimliğin sürdürülmesi ilkeleri"ne yapacağı katkılar ön plana çıkarılsa da (Steeimers, 2003: 125), bu sistemin iktidarlar açısından toplumsal ve siyasi hayatta oynayacağı kritik role hemen her dönem özel bir önem atfedilmiştir. Ulusal kaygı ve çıkar gerekçeleri etrafında inşa edilen bu roller yayıncı örgütler tarafından da yerine getirilmeye devam etmiştir (Scannell, 2001: 57). Bu anlamda, yayıncılığın politik bağımsızlığının sağlanması hemen her dönem ciddi sorunlarla karşılaşmış, politik müdahalenin ölçüsü toplumsal, ekonomik ve politik iklime göre farklılık göstermiştir (Golding ve Murdock, 2002: 73, 81-82; Scannell, 2001: 50, 58).

Kamu hizmeti yayıncılığı kendisine yöneltilen tekelcilik, kamunun beklentilerine cevap verememe gibi eleştirilere rağmen birçok ülkede 1980'lere kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. Ancak 1980'lerle birlikte yükselen yeni sağ ideoloji, serbest pazar vurguları ve bu bağlamda uygulanan neoliberal politikalar yayıncılık alanının dönüşümü ve kamu tekellerinin kırılmasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra yeni medya teknolojileri de, 1980 sonrası benimsenen neoliberal politikaların kazandırdığı ivmeyle, yayıncılığın konumu ve geleceğini -özellikle de kamu hizmeti yayıncılarının durumunu- daha tartışmalı bir hale getirmiştir. Bu gelişmeler kamu hizmeti yayıncılığı sistemini savunan tüm argümanların zayıflatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu andan itibaren kamu hizmeti

yayıncılığının yoğun tartışmaların ve krizin konusu haline dönüşmesi, kendisine yüklenen kültürel, politik ve toplumsal rollerle serbest pazarın getirdikleri arasındaki çelişkiyle artarak devam etmiştir (Curran, 2002: 195-198; Murdock ve Golding, 2002: 111; Scannell, 2001: 54). Bu bağlamda, 1980 sonrası süreç yayıncılığın giderek kültür odaklı bir bakıştan ziyade ekonomik bir bakış açısıyla ele alındığı bir dönemi beraberinde getirmiştir (Sümer, 2010: 202).

Bu süreçte, dayandıkları teknik sınırlılık gerekçeleri ve farklılık, çoğulculuk, evrensel hizmet ve kültürel aidiyetin sürdürülmesi gibi demokratik ilkeler pazar ideolojisi tarafından hızla aşındırılmaya başlanmıştır. Bu noktada, kamu hizmeti yayıncılarının gelişmeler ve çelişkiler karşısında takınacakları tutum, yaşanan gelişmelere sağlayacakları uyum ve meşruiyetlerini sağlayan rolleri yeniden tanımlamada gösterecekleri başarı gelecekleri için önem taşıyan temel unsurlar olmuştur (Steemers, 1999; 2001: 73-76). Ancak, yeni dönemin piyasa ve politika güçleri bağlamında beliren sınırları bu uyumu içinde çıkılmaz çelişkilerle karşı karşıya bırakmış, bu süreçte beliren “medyanın kapitalizmin şirket yapısı tarafından kuşatılması”nın ve “kamu iletişimini şirketleştirme yönelimi”nin ona yüklenen demokratik rol ve potansiyellerle uyummadığı anlaşılmıştır (Murdock ve Golding, 2002: 119, 124).

Kamu hizmeti yayıncılığının karşılaştığı sorunlar bu derin çelişkilerle de sınırlı kalmamıştır. Murdock, son zamanlarda yayıncılık alanında temsil ve katılım konuları etrafında sürdürülen mücadelelerin kamu hizmeti yayıncılığında uzun süredir var olan bir gerilim olduğunu ve asıl sorunun bu çelişkilerin üstesinden gelinip gelinemeyeceği noktasında düğümlendiğini belirtirken, kamu hizmeti yayıncılığının içine sürüklendiği krizi aşmada karşılaştığı önemli bir sorunu daha ortaya koymaktadır (2004: 7, 11). Kamu hizmeti yayıncılığının çoğulcu bir perspektiften yansız ve dengeli bir tartışma alanı oluşturduğu düşüncelerine karşı yükselen ve kökleri 1960'lara uzanan bu tartışmaların (Curran, 2005: 379-380; örn. bkz. Williams, 1968: 120-121, 123), günümüzde de benzer bir biçimde katılım, erişim ve her kesime hitap etme sorunları etrafında karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu noktada Curran, 1980'lerde radikal kamp içinde yükselen ve kitle kültürüne yönelik seçkinci kötümserliği reddederek popüler estetiği onaylayan yeni revizyonist düşüncelerin neo-liberal düşünceye dahil edilerek kamu hizmeti yayıncılığının tahrip edilmesinde kullanıldığını belirtmektedir (2005: 402).

Yayıncılık alanına müdahaleler ve alanın kontrolünün özellikle kamu hizmeti yayıncısı örgütlerin finansmanı üzerinden gerçekleştirilmesi ise temelde bu kamusal alandan kimin yararlanacağına, bu alanda kimin temsil edileceğine ve bu alanın söylem sınırlarının belirlenmesi çabasına dayanmaktadır. Dolayısıyla

bu finansal kontrol çabası kamu hizmeti yayıncılarının krizini arttıran ve kronik hale getiren temel bir unsur olmaya devam etmektedir. İçine sürüklendikleri krizi aşmak için finansman konusu kritik bir hale gelirken, bu durum kamu hizmeti yayıncılarını pazarın ve iktidarların müdahalelerine daha açık hale getirmektedir (Murdock, 2001: 120; Steemers, 1999: 61).

Dijital dönüşüme uyum çabası ise bir yandan kamu hizmeti yayıncılığının varlığını sürdürmesi için hayati önem taşımaya başlarken, diğer yandan daha fazla sorgulanmasına ve kendilerine kamu kaynaklarıyla finanse edilen bir rakip istemeyen piyasa aktörlerince daha fazla eleştirilmesine yol açmıştır (Moe, 2011; Steemers, 2001: 70-72). Bu süreçte, her ne kadar gelişen yeni teknolojilerle daha kusursuz bir yapıya büründüğü savunulan ticari sistemin meziyetleri adeta tartışmasız bir biçimde ön plana çıkarılsa da, Murdock ve Peter Golding'ın belirttiği gibi, bu hâkim mantık bünyesinde üretim, dağıtım, erişim, sahiplik gibi birçok noktada ciddi eşitsizlik ve çelişkiyi barındırmaktadır. Bu eşitsizlikler ve ticari girişim mantığı ile demokrasinin gereksinimleri arasındaki çelişkiler, kamu çıkarı bağlamında tartışılan iletişim sistemlerinin düzenleme ve kamusal sübvansiyon gibi konular çerçevesinde ciddi bir mücadele konusuna dönüşmesine yol açmıştır (2002: 112-113).

Yeni Koşullar ve Kamu Hizmeti Yayıncılığının Varlığını Sürdürmesi Gerektiğine Duyulan İnanç

Yeni sağın artan saldırıları bağlamında serbest pazar ortamının, yeni medya teknolojilerinin ve yöndeşmenin yayıncılığı daha demokratik bir yapıya dönüştüreceği sıklıkla dillendirilse de, temel dinamiği ekonomik kaygılara dayanan bu gelişmeler (Murdock ve Golding, 2002: 113, 114) kamu hizmeti yayıncılığını da giderek daha ciddi bir krize sürüklemiştir. Bu ortamda kamu hizmeti yayıncılığına ihtiyaç kalmadığı ve zaman içinde ortadan kaldırılarak kamunun sırtındaki yüke bir son verilmesi gerektiği yönündeki düşünceler hâkimiyet kazanmaya başlamıştır. Yeni sağın hâkimiyetinde gerçekleşen bu saldırılar karşısında kamu hizmeti yayıncılığının tam da içinde bulunulan koşullarda giderek önemini arttırdığı, ticari sistemin ön plana çıkarılan tüm meziyetlerine karşın demokratik hayatta ve kamusal alanın oluşumunda daha olumlu bir rol üstlenebileceği, yeni teknolojilerin kamu hizmeti yayıncılığı ilkelerini hayata geçirmede etkin bir rol oynayabileceği dile getirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda, kamu hizmeti yayıncılığının seçkin ve paternalist içeriğinden sıyrılarak, demokratik bir toplumda herkesin erişebileceği, katılabileceği ve her kesime hitap eden çeşitlilikte programcılık anlayışının yaratılmasına ve demokrasinin geliştirilmesine yapacağı katkı üzerinden savunulmasının önemi ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. 1980'ler ve 1990'larda iletişime eleştirel ekonomi politik yaklaşım içinde de belirginleşmeye başlayan bu anlayış

günümüzde de varlığını sürdürmektedir (Curran, 2002; Curran ve Seaton, 2003; Garnham, 2003; Murdock, 2004; Murdock, 2005; Murdock, 2010; Murdock, 2013; Murdock ve Golding, 2002; Scannell, 2001).³

Bu eleştirel ekonomi politik perspektif kamu hizmeti yayıncılığı savunulurken bürokratik ve devletçi bir yapıyı savunma gibi bir konuma düşmemeye özen gösterilmesi gerektiğini, kamu hizmeti yayıncılığının varlığını sürdürmesi ve potansiyellerini açığa çıkarması açısından yeni gelişmelerin –politik ve özellikle de teknik gelişmeler- ortaya çıkardığı potansiyellerin de dikkate alınmasının önemli olduğunu belirtmektedir (Golding ve Murdock, 2002: 82). Bu bağlamda, kamu hizmeti yayıncılığının büyük bir yenilenme sürecine girmesi gerektiğinin önemine de vurgu yapmaktadır (Curran, 2002: 203). Örneğin Curran, İngiltere, İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka gibi ülkelerde kamu hizmeti tekelinden kamu hizmeti yayıncılığı ilkeleriyle hareket eden ticari kanalların kurulduğu düzenlenmiş karma sisteme geçişin kamu hizmeti yayıncılığını kamuya karşı daha sorumlu bir hale getirdiğini ve bu gelişmenin kamu hizmeti yayıncılığının temel hedeflerinden kopmasına yol açmadığını belirtmektedir (2002: 191-192). Murdock (2004; 2010), yeni medya teknolojilerinin kamu hizmeti yayıncılığı idealinin hayata geçirilmesinde önemli bir potansiyel ortaya çıkardığına değinmektedir. Garnham (2003), demokrasi açısından kamu hizmeti yayıncılığının hala en önemli potansiyellerden birini taşıdığını belirtmektedir. Tüketici olarak görülen bir kamudan ziyade yurttaş olarak görülen bir kamu anlayışını benimsemenin önemine vurgu yapılan bu yaklaşım bağlamında kamu hizmeti yayıncılığının demokratik yaşam açısından daha temel bir rol oynamaya devam ettiğine olan inanç varlığını sürdürmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalar bu inancı destekler niteliktedir (örn. bkz. Curran vd., 2009; Aalberg vd., 2010).

1980'lerden bu yana geçen sürenin kamu hizmeti yayıncılığının sonunun geldiğine dair tahminleri doğrulamaktan ziyade demokratik toplumsal ve kültürel hayat için gerekliliğine olan inancın sürdürüldüğünü ortaya koyması bu inancın yenilenme vurgularıyla ortaya çıkmasında temel bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda kamu hizmeti yayıncılığını yeni siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullar bağlamında incelemenin önemi de artmaktadır. Bu ortamda bir yandan kamu hizmeti yayıncılığına politik ve kamusal açıdan önem verildiğini gösteren gelişmeler yaşanırken, diğer yandan da Avrupa ülkelerinde yayıncılık alanında gerçekleştirilen son düzenlemelerin pazara öncelik verir nitelikte olması, kamu hizmeti yayıncılarını bir pazar aktörü olarak hareket etmeye ve bu pazarda güçlü bir konum kazanmaya zorlamaktadır (Bardoel ve d'Haenen, 2008: 351; Steemers, 2001: 71; 2003: 123). Değişimin/yenilenmenin bu yönde gerçekleşmesi endişeleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, Burcu

Sümer'in belirttiği gibi, dayandıkları temel ilkeleri ve meşruiyet dayanaklarını kaybetme endişesinin sürdüğü, kamusal finans desteklerini sürdürmenin giderek zorlaştığı ve yeni yayıncılık ortamına adapte olmalarını sağlayacak kurumsal dönüşümün beraberinde getirdiği sorunların giderek arttığı bir ortamda gelecek kamu hizmeti yayıncıları için daha fazla kriz ve sorun barındırmaktadır (2014: 11-12).

Değişen koşullarda kamu hizmeti yayıncıları devletle, hükümetlerle, medya pazarıyla ve sivil toplumla yeni ilişki kurma biçimlerine yönelmeye başlamıştır (Bardoel ve d'Haenens, 2008: 343; Bardoel ve Brants, 2003: 167). Bireyciliği ve rekabeti ön plana çıkaran bu yeni koşullar kamu hizmeti yayıncılığında da izleyicilerin müşterilerle, içeriklerin de nitelikten ziyade çekicilik kriterleriyle ölçülmesini beraberinde getirmiştir (Bardoel ve Brants, 2003: 172-174). Son yıllarda gerek ulus devletler düzeyinde gerek Avrupa Birliği düzeyinde gerçekleştirilen tartışmalarda, yasal düzenlemelerde ve bu kurumların geleceği üzerine hazırlanan raporlarda kamu hizmeti yayıncılığının ulus devletler için önemine değinilmekle birlikte, daha temelde, toplumsal, kültürel ve demokratik işlevleri olduğu ve demokrasi, çoğulculuk, toplumsal birlik ve dilsel farklılıklar için hayati olduğu düşüncesine yer vermeye devam edildiği, izleyici için bu tür kurumların varlığını sürdürmesinin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, ulus devletler de bu kurumların –mevcut koşullara uyum sağlamış ve dönüşmüş olarak- varlığını sürdürmelerini ister görünmektedirler (bu konudaki örnekler için bkz. Bardoel ve d'Haenens, 2008; Harrison ve Woods, 2001; Iosifidis, 2010; Moe, 2010; Steemers, 2001). Dolayısıyla kamu hizmeti yayıncıları bir yandan devletlerin ve hükümetlerin gözünde politik önemlerini korurken, diğer yandan da giderek piyasa mantığına yönlendirilmektedirler. Piyasa yönelişi, mevcut güç ilişkilerini değiştirme ve toplum üzerinde dolaylı bir kontrolün sağlanmasına hizmet etme ihtiyacına cevap verdiği ölçüde sakıncasız görülmektedir. Bu durum kamu hizmeti yayıncılığının yenilenme sürecinde giderek pazar pratiklerini ve düşüncesini benimsemeye yönlendirildiğini göstermektedir. Oysa Curran, kamu hizmeti yayıncılığının ihtiyaç duyduğu yenilenmenin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesinin kamu hizmeti teorisyenlerinin pazar düşüncesinin dışına çıkarak bir yaklaşım geliştirmeleriyle mümkün olacağını belirtmektedir (2002: 204, 211, 215).

Türkiye'de Kamu Hizmeti Yayıncılığı: TRT Çıkmazı

Bu bağlamda, Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığının yeni siyasi, ekonomik ve teknik gelişmeler karşısında içine sürüklendiği krizi, piyasa ve politika alanları bağlamında konumlandırılışını ve yeni ortama uyum çabaları bağlamında izlediği yönelişi incelemenin önemi de ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da kamu

hizmeti yayıncılarının karşı karşıya kaldığı dönüşüm ve kriz Türkiye’de de yansımaları bulurken, bunlara Türkiye’de devletin tüm kitle iletişim alanında –özellikle de yayıncılık alanında- en başından itibaren gerek doğrudan gerekse dolaylı bir aktör olarak hemen her zaman aktif ve hâkim bir rol üstlenmesinin (Adaklı, 2006; Ahıska, 2005; Kocabaşoğlu, 2010; Kejanlıoğlu, 2004; Topuz, 2003) beraberinde getirdiği özgül sorunlar da eklenmiştir. Milli birlik ve beraberliğin sağlanması, kültürel birliğin inşası gibi gerekçeler etrafında TRT tekelindeki radyo ve televizyon yayıncılığına toplumu eğitime, yönlendirme ve kontrol etme rolleri biçilmiş ve devlet odaklı bir yayıncılık anlayışının sürdürülmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar TRT toplumsal farklılıkların belirginleştiği ve giderek kabulünün kaçınılmaz bir hal aldığı 1960’ların beraberinde getirdiği bir kurum olsa da (Mutlu, 1988: 134), devlete biçilen güçlü rol ve hükümetlerin tutumları karşısında TRT’nin kamuyu ve kamusal sorumluluğu öne çıkaran bir yayın politikası tanımlaması ve kurumsallaştırmasını sağlayacak temel koşullar bir türlü oluşturulamamış, Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığı sürekli bir hal alan politik müdahaleler altında şekillenmiştir (Cankaya, 2003; Çaplı, 2003; Kejanlıoğlu, 2004).

Bu açıdan, TRT tarihi, Bülent Çaplı’nın belirttiği gibi, adeta “siyasal iktidar mücadelelerinin özeti” niteliğinde olmuş (2008: 12), iktidarların müdahalelerine açık ve kontrol altında kaldığı müddetçe meşruiyeti sorgulanmayan bir gelişim süreci ortaya koymuştur. Bu anlamda Kejanlıoğlu, politik güçlerin yayıncılığa yaklaşımı ve yayıncılığın 1980’lere kadar belirgin bir biçimde ortada olan partizan kullanımında herhangi bir değişim yaşanmadığına vurgu yapmaktadır. Daha sonraki süreçte yayıncılık sektörüne giriş yapan ticari aktörler de diğer sektörlerdeki yatırımlarını arttırmak ve çıkarlarını korumak adına aynı geleneği sürdürmüş ve kurdukları kanallarda partizan yayınlara devam etmişlerdir (2001: 102). Bu ortamda TRT’nin devlet ve hükümetler karşısındaki konumunu yeniden tanımlamayı sağlayacak koşullar da ortaya çıkmamıştır. Ayrıca TRT’nin topluma karşı benimsemiş olduğu hâkim yaklaşım ve söylemsel tutum da değişmemiştir. Sevilay Çelenk, TRT televizyonunun “1970’li yıllardaki ‘baş öğretmen’ tavrını, söylemini ve devletin bekası temelindeki modernist bir içerik yapılaşmasını haberden, magazine ya da dramatik yapımlara kadar akışı oluşturan bütün parçalarında hep aynı vurgu ve imalarla eşzamanlı olarak sürdürdüğü gibi art zamanlı olarak da yayıncılığının 30 yılı boyunca korumaya devam” etmiş olduğunu belirtmektedir (2005: 152).

1990’lı yılların kriz ortamı tıpkı siyasi ve ekonomik ortamın sorunlarına çözüm üretilememesi gibi, TRT konusunda da bir gelişmenin yaşanmadığı aksine TRT tekelinin kırılmasıyla yayıncılık alanındaki sorunların daha da karmaşıklaştığı bir dönem yaratmıştır. Dolayısıyla çözüm umudu 2000’li yıllara taşınmıştır. Bu

dönem Türkiye’de siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda birçok değişime tanıklık ederken, yayıncılık alanının da tartışmalı geçeceğinin sinyalini en başından vermiştir. İktidar değişiminin yaşandığı 2002 yılıyla birlikte TRT tartışmaları politik, ekonomik ve toplumsal açılardan gündemdeki yerini almıştır. Yeni dönemde TRT’nin çözüm bekleyen ve tartışma konusu olan en temel sorunları finansmanı, yeni piyasacı koşullara uyumu ve AB süreciyle birlikte kamu hizmeti yayıncılığını yeniden tanımlama ve konumlandırma çabaları olarak belirlemiştir.

AKP’nin AB’ye uyum süreci çerçevesinde atmayı planladığı adımlar daha iktidarının ilk yıllarında TRT’yi yeniden gündeme oturtmuş ve tartışmaların odağı haline getirmiştir. Bir yandan değişim ve kamu hizmeti yayıncısı kurumun ekranlarının ve mikrofonlarının toplumun daha geniş kesimlerine açılacağı umudunu yükselten bu adımlar diğer yandan da devletin dönüşümünden endişe duyan kesimler tarafından ciddi bir kaygıyla karşılanmıştır. Bununla birlikte, neoliberal ve İslamcı bir çizgi izleyen AKP döneminin beraberinde getirdiği kırılmaların yanı sıra kendinden önceki dönemlerle siyasi ve ekonomik açıdan süreklilik içeren politikalar benimsemesi (Bedirhanoglu, 2013: 41-42) TRT’nin çözüme kavuşturulamamış finans sorunlarının, giderek karmaşıklaşan kimlik sorununun ve en başından beri hükümetlerle olan tartışmalı ilişkisinin devam edeceğinin de bir göstergesi olmuştur. AKP iktidarının AB sürecini demokratikleşmeden çok kendi iktidarını sürdürmenin bir destekçisi olarak görmesi (Özkazanç, 2012) gibi TRT’de iktidar açısından önemli bir kurum olmaya devam ettiği ölçüde atılan adımlar kurumun kamu hizmeti ilkelerini hayata geçirecek bir ortama kavuşmasını sağlayacak yönde olmamıştır. İktidarın politik kaygılar ve kontrol isteğiyle kuruma karşı takınmış olduğu tutumda da bu anlayışı görmek mümkündür. Dolayısıyla, kurulduğu günden itibaren siyasi ve ekonomik baskı altında tutulan TRT’nin, yeni dönemde yaşanan gelişmeler karşısında krizi daha da büyümüştür. Bununla birlikte kısa sürede yeni koşullara adapte olmasını bilmiş ve dönemin piyasacı politikalarıyla uyum içinde hareket ederek, Sümer ve Adaklı’nın belirttiği gibi, ticari sektörün temel aktörlerinden biri haline gelmiştir. Onlara göre, TRT’nin bu başarısı, aslında tekel döneminde bile ticari bir aktör gibi davranmasında ve pazarla sürekli ilişki içinde olmasında yatmaktadır (2010: 2). Dolayısıyla TRT’nin her zaman piyasa aktörü olarak hareket etmesini sağlayacak bir anlayış içinde bulunduğu, kamu hizmeti yayıncılığı ile piyasa mantığının uyumsuzluğu konusunda bir düşünce geliştirilemediği görülmektedir. Yakın dönemde TRT’nin kamu kaynaklarının kesilmesi ve bütçesini kendi temin eden bir kuruma dönüştürülmesi gerektiği yönündeki tartışmalar ve her fırsatta iktidarın bu taleplere olumlu baktığına dair izlenim yaratan tutum takınması, TRT’nin rekabete ve reklam gelirlerine yönlendirilmesi bunun en açık göstergelerinden biri olarak karşımıza

çıkarken, bu tutum dönemin piyasacı politikalarıyla da uyum göstermekte ve pekiştirilmektedir.

AKP Dönemi Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Dönüşümleri Bağlamında Türkiye’de Kamu Hizmeti Yayıncılığı

2000’li yıllarda TRT’nin durumunu anlamak için öncelikle Türkiye’de yaşanan daha köklü siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümlere bakmak gerekmektedir. Bu dönüşümlerin izleri 1990’lara kadar uzanmaktadır. Boratav, 1998’den beri Türkiye politikasında “sermayenin sınırsız tahakkümünü hayata geçirmeyi hedefleyen bir yeni program”ın uygulanmaya başlandığını, AKP’nin bunun sürdürücüsü olduğunu belirtmektedir (2010: 449). AKP’nin benimsediği AB yönelimi ve neoliberal küreselleşme Türkiye’nin 1990’larda yaşadığı krizden çıkış umudu olarak ön plana çıkmıştır. 3 Kasım 2002 seçimleri neoliberal politikaların sürdürülmesine talip olan ve yüzünü Batı’ya dönerek ABD ve AB ile yakın ilişkiler kuran AKP’yi iktidara taşımıştır. AKP bir yandan İslamcı-muhafazakâr bir siyasal çizgiyi sürdürürken diğer yandan da neo-liberal siyaseti ve AB’ye katılma hedefini izlemiştir (Bedirhanoglu, 2013: 51; Boratav, 2010: 449; Özkazanç, 2012: 116-117). Bu çerçevede İlhan Uzel, AKP’nin “içinde dinin de yer aldığı geleneksel değerlerin korunması ile küreselleşme sürecini buluşturmaya çalışan” bir politika izlediğini belirtmektedir (2013: 22). Bu yöneliş ulus aşırı kurumlarca gerçekleştirilen küresel uyum taleplerini arttırmış ve uyum çabaları bağlamında yurttaş haklarını geliştirecek birçok demokratik düzenlemeyi zorunlu kılmıştır (Demirci, 2015: 104). Bu düzenlemelerin ve bunlar etrafında ortaya çıkan yoğun tartışmaların yansıdığı temel alanlardan biri de kamu hizmeti yayıncılığı olmuştur.

Köklü bir siyasal dönüşüme ve yeniden yapılanmaya tanıklık eden bu dönem, iktidar mücadelelerinin yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir (Özkazanç, 2012: 116). “İslamcı/muhafazakâr siyasetin yeni yüzü olarak tanım”lanan AKP’nin iktidara gelmesi özellikle laik kesimlerde ciddi kaygılar yaratmıştır (Uzel, 2013: 11, 12). Ulus devletin neoliberal küresel dönüşümler altında karşılaştığı ve devletin gücünün giderek azaltıldığı izlenimi yaratan yeni süreç ise bu kaygıların artmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, AKP iktidarları dönemindeki çatışmalar temelde AB sürecine yönelik tepkilerde ve laiklik temelli siyasi itirazlarda belirginleşmiştir (Özkazanç, 2012: 117-118, 122-124). Özkazanç, bu dönemde ön plana çıkan AB süreci bağlamında Türkiye toplumunun ve siyasetinin “bir tarafında ‘otoriter-ulusalçı içe kapanmacı milliyetçilik’ ile diğer tarafında ‘liberal küreselleşmeciliğin’ durduğu bir eksende yarılma ve çatışma dinamikleri sergilemeye” başladığını, bu yarılmanın hükümet ile hükümet karşıtı odaklar arasında bir çatışma olarak somutlaştığını belirtmektedir (2012:

118-119). Bu ortam, Mutlu'nun (2001) eski memleket tahayyülünün canlanması ve memleketin elden gittiği yönündeki kaygıların depresmesi vurgusunu hatırlatmaktadır. AKP'ye yönelen tepkilerin temelinde bu kaygıların yattığı görülmektedir. O güne kadar devlete toplumda güçlü bir rol atfeden kesimlerin AKP iktidarının devlet merkezilikten uzaklaşması karşısında duydukları kaygılar had safhaya ulaşmıştır (Uzgel, 2013: 22, 24). Öyle ki bu tepkiler AB sürecinden demokratik adımların atılmasına kadar hemen her konuda katı bir muhalefete dönüşmüştür (Özkazanç, 2012: 119, 123, 124; Uzgel, 2013: 26-27). Bununla birlikte, AKP'nin de devletin gücünü kullanmaktan geri durmadığı görülmektedir. Uzgel, AKP'nin bunu farklı bir biçimde "devleti kutsayarak değil, onu bir bakıma neoliberal sürecin uygulanabilmesi için arasallaştırarak kullanma ve bazı durumlarda muhalefet karşısında pozisyonunu güçlendirmek şeklinde" gerçekleştirdiğini belirtmektedir (2013: 23). Bedirhanoglu ise bunu Özal'la başlayan ve AKP ile sürdürülen yürütme erkinin güçlendirildiği ve "neoliberal otoriter bir mantıkla devletin yeniden yapılandırıldığı" bir süreç olarak tanımlamaktadır (2013: 43, 53, 64).

Tüm çatışmalı siyasi ortama ve kutuplaşmaya rağmen AKP uyguladığı neoliberal küreselleşmeci siyaset bağlamında gerek içerden, gerekse Batı'dan almayı başardığı destekle gücünü sürdürmüştür (Bedirhanoglu, 2013: 51; Özkazanç, 2012: 123; Uzgel, 2013: 19-20). Özkazanç, bunda AKP'nin medyadaki etkinliğini arttırmasının da rolü olduğuna değinmektedir (Özkazanç, 2012: 123). AKP'nin bu yönelişi medya alanını büyük bir dönüşüme uğratmıştır. Adaklı, medyadaki bu dönüşümün AKP döneminde sermaye alanında yaşanan daha temel çatışmalar bağlamında gerçekleştirilmek istenen "Türkiye'de statükonun temellerini oluşturan kurumlarda köklü bir dönüşüm 'projesiyle'" yakından bağlantılı olduğunu belirtmekte ve bu bağlamda AKP'nin "kendi yönetimiyle uyumlu bir medya yaratma arzusunu açıkça ortaya koymuş" olduğuna vurgu yapmaktadır (2013: 559, 560). Sümer ve Adaklı, ülke tarihinde ilk defa bir hükümetin bu kadar doğrudan bir biçimde medya faaliyetlerine katıldığını ve kendine ait bir medya düzeni kurmaya çalıştığını ve bu doğrultuda medya pazarını yeniden organize etmeye giriştiğini belirtirken tam da bu duruma işaret etmektedirler (2010: 1-2). Bu çerçevede, AKP'nin medya konusundaki tutumu TRT açısından da özel bir önem taşımakta, statükonun temel kurumlarından biri olarak görülen TRT etrafında yoğun tartışmaların yaşanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmaların ve TRT'nin 2000'lerde karşılaştığı sorunların genel olarak AB süreci, finansman ve piyasa baskıları, piyasa yönelişi ve yönetsel çatışmalar bağlamında karşımıza çıktığı görülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında TRT'nin tartışma konusu edildiği ve yeni dönemde karşılaştığı sorunlar bu temel noktalar üzerinden ele alınarak incelenecektir.

AB'ye Uyum Sürecinde TRT

Türkiye'nin yayıncılık alanında AB'deki düzenlemelerle yasal uyum sağlama çabaları 1990'ların başlarına kadar uzanmaktadır. Ancak Sümer, AB'nin Türkiye'den yayıncılık alanında yapmasını beklediği düzenlemelere dair taleplerinin 2000 yılından itibaren netlik kazandığını ve 3984 Sayılı Kanunun "Sınırsız Televizyon Direktifi"ne uyumunun sağlanmasını istediğini belirtmektedir. Ayrıca AB Komisyonu TRT'nin mali ve idari özerkliğini sağlayacak adımların atılmasını da istemiştir (2010: 200-201, 209). Bu talep AB düzeyinde kamu hizmeti yayıncılığına ayrı bir önem verilmeye devam edildiğini göstermesi açısından da dikkate değerdir. TRT'nin 2000'lerin başlarından itibaren özellikle AB'ye uyum süreci çerçevesinde farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması konusuyla gündemdeki yerini alması ise Türkiye'de de önemini sürdürdüğünü ortaya koyan bir gelişme olmuştur.

AKP'nin AB'ye giriş politikalarını ön plana çıkarması ve AB sürecini iktidarını sürdürmek için önemli bir dayanak olarak görmesi uyum düzenlemelerini yapma ya da bir başka deyişle sürdürme zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda 1990'ların sonlarından itibaren atılan adımlar (Sümer, 2010: 201) bir yandan ulusal güvenlik, diğer yandan da AB'ye girme kaygıları çerçevesinde şekillenirken (Mutlu, 2001) yapılan yasal düzenlemeyle 18 Aralık 2002'den itibaren farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasının önü açılmıştır. 19 Haziran 2003'te 3984 sayılı kanunda yapılan düzenleme ile özel yayın kuruluşlarına da bu hak tanınmış, RTÜK 2004'te çıkardığı bir yönetmelikle bu kararı bir kez daha teyit etmiştir (Kubilay, 2005: 76-78). Bu adım AKP için AB sürecinde önemli bir aşamadır. Bu durum ilk düzenleme yapılmadan önce açıklama yapan RTÜK başkanı Fatih Karaca'nın cümlelerinde de yansımaları bulunmaktadır: "Yönetmelik umarım hayırlı olur. Kopenhag'a giderken bu son kilometre taşı da tamamlanmış oldu. Ülkenin bölünmez bütünlüğü hassasiyetiyle, titiz bir çalışma yaptık" (Milliyet, 21.11.2002).

Yayıncılık alanında yaşanan böylesine temel bir dönüşümde TRT'ye öncü bir rol biçilmesi ve MGK ve Genel Kurmay Başkanlığının görüşleri de alınarak iznin sadece kuruma verilmesi TRT'nin toplumsal düzen, kontrol ve yönetim aracı olarak görülmeyle devam ettiğini ve devlet odaklı bir anlayışla temel rollere büründürüldüğünü göstermesi açısından da dikkate değerdir. Kuruma yönelik bu hâkim bakış AB sürecinde TRT'ye biçilen yeni rol karşısında duyulan tedirginlikte karşımıza çıkmaktadır. Bu adımlar devletin yaşayacağı dönüşüm kaygılarının belirgin bir biçimde ortaya çıkmasına ve bu konuda yoğun tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Bu yayınları TRT'nin yapması konusunda özellikle askeri birimlerin hassasiyet göstermesi ve sıkı bir denetimin yapılmasına yönelik

vurguların yanı sıra (Milliyet, 21.11.2002), hükümet kanadından yayınları TRT'nin yapmasının doğuracağı sorunların dile getirilmesi bu kaygıların ve çelişkilerin yansımaları niteliğindedir. Örneğin dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül yayınların TRT'den yapılmasının ikinci bir resmi dil algısına neden olacağı gerekçesiyle sakıncalı olacağını belirtirken, hükümetin daha çok yayınların özel kanallar tarafından yapılması taraftarı olduğu görülmektedir. RTÜK ise denetim ve istismarların önlenmesi açısından en azından ilk aşamada bu yayınları Avrupa'daki gibi kamu hizmeti kurumunun yapmasının daha uygun olduğu kanısındadır (bkz. Bila, 2003). Bu adımları AKP gibi pek güven duyulmayan bir iktidarın atması ise özellikle laik sivil-askeri kesimlerde endişeleri arttırmış görünmektedir. Bu endişeler bağlamında yayınların TRT'den yapılması ısrarı kontrolü kaybetmek istemeyen bu kesimlerin ulusal bütünlüğü sağlamada ve hâkim ideolojiyi sürdürmede TRT'ye özel bir önem atfetmeye devam ettiklerini göstermektedir.

Tüm bu tartışmalar arasında AB sürecinin kazandırdığı ivmeyle TRT yeni gelişmelere adapte olma ve yeni teknolojilerin getirdiği imkânları kullanarak Avrupa'daki benzerleri gibi toplumun farklı kesimlerine seslenecek, daha fazla sayıda izleyicinin ilgisini çekecek ve yayın skalasını genişletecek adımlar atma çabası içine girmiştir. Bu adımlardan biri 1 Kasım 2008'de açılan "TRT Çocuk" kanalı olmuştur. Ancak İbrahim Şahin'in bu kanal üzerine söyledikleri, TRT'nin yayın politika ve anlayışında ve katı sınırlarla belirlenen hâkim söyleminde herhangi bir köklü değişim yaşanmayacağına da ilk işaretini verir niteliktedir:

Bizim kanalımız daha bize özgü, milli değerlerimizi taşıyan bir kanal olacak. İzleyen her çocuk mutlaka kendinden bir şeyler bulacak. Yani bizim kanalımız, Türk çocuklarının kanalı olacak. Bizim değerlerimizi yansıtan bir kanal olmasına özellikle dikkat ettik (Milliyet, 28.09.2008).

Bu ifadeler 2007 sonrası süreçte ülkenin içine girdiği yeni dönemin ve politikaların yansımaları niteliğindedir. AKP'nin devlet gücünü neoliberal politikalar bağlamında yeniden tanımlayarak kullanma isteği (Bedirhanoglu, 2013; Uzel, 2013) göz önüne alındığında ise ulusal kaygılar ve millilik vurguları bağlamında TRT'ye benzer roller biçilmeye devam edilmesi de pek şaşırtıcı değildir. Hükümetin bu rolleri tanımlama hakkını kendinde görmesi ise kuruma yönelik politik müdahalelere zemin hazırlamaktadır. Şahin'in TRT'nin 2008 yılı faaliyet raporuna yazdığı önsözde uzun yayın hayatı içerisinde TRT'nin "ulusal kimliğimizin temsilcisi haline" gelmesine vurgu yapması da bu açıdan dikkate değerdir. Bu bağlamda, Adaklı'nın belirttiği gibi, TRT'deki hâkim yayıncılık anlayışının değişmediği görülmektedir (2013: 598). Hale Yaylalı da, TRT'nin Avrupa standartlarında hareket etme çabası içinde olmasına karşın

bu değişim çabalarının yalnızca teknik düzeyde kalarak kurumun yayıncılık ilke ve politikalarına yansımadağı vurgusunu yaparken benzer bir duruma işaret etmektedir (2010: 75). Dolayısıyla Şahin, TRT'nin 2007 yılından itibaren ciddi bir atılıma girdiğini, gerek personel açısından, gerek finansal açıdan ve gerekse teknik açıdan hızlı bir gelişme dönemi yaşayarak toplumun daha geniş kesimlerine hitap etmeye başladığını vurgulasa da (TRT, 2008) içerikler açısından bir dönüşümün varlığının tartışmalı olduğu görülmektedir.

2000'li yılların başlarında Avrupa Birliğine uyum süreci kapsamında başlatılan dönüşüm 11 Haziran 2008'de kabul edilen 5767 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la TRT'ye farklı dil ve lehçelerde yayın yapma izni verilmesiyle sürdürülmeye devam etmiştir. Böylece TRT 1 Ocak 2009'da Kürtçe yayın yapan TRT 6'yı faaliyete geçirmiştir. AB'ye uyum süreci bağlamında kamu hizmeti yayıncılığının daha geniş bir temsil ve erişim yapısına kavuşturulması yönünde adımlar atılırken, bu adımların TRT'ye biçilen sınırları genişletmede benzer bir gelişmeye yol açmadığı söylenebilir. Bunda AKP'nin tıpkı devlet gücüne biçilen rolleri yeniden tanımlayarak kullanması gibi (Bedirhanoglu, 2013; Uzel, 2013), TRT'ye biçilen rolleri de yeniden ve benzer sınırlar içinde tanımlayarak kullanma isteğinin temel rol oynadığı söylenebilir. Son yıllarda tarihin televizyonda işlenişi konusunda popüler televizyon dizileri etrafında çıkan tartışmalar da bu duruma bir örnek gösterilebilir. Hükümetin 2011'de yayınlanmaya başlanan *Muhteşem Yüzyıl* dizisine yönelik tarihi çarpıttığı eleştirilerine karşılık TRT'de yayınlanan tarih dizilerine özel bir önem atfetmesi ve sık sık bu dizilerden övgüyle bahsetmesi bu açıdan dikkate değerdir (bkz. Milliyet, 20.12.2014). TRT'nin Osmanlı'yı ön plana çıkaran bir tarih anlatısı inşa etmesine yönelik tepkiler ise yaşanan dönüşümü eleştiren kesimlerin duydukları kaygıları yansıtır niteliktedir. TRT Genel Müdürü Şahin'in yukarıda alıntılanan ifadeleri ve daha sonraki süreçte TRT'nin Osmanlı tarihini anlatan çizgi filmler yapacağını duyurması (bkz. Milliyet, 15.12.2012) bağlamında aslında *Muhteşem Yüzyıl* dizisi tartışmalarının çok daha öncesinde, iktidarın, sınırlarını belirlediği ve inşa etmeye çalıştığı tarih anlatısını televizyon yayıncılığı aracılığıyla aktarma çabaları ve bu konuda en temel rolü kamu hizmeti yayıncısı olarak TRT'ye biçtiği görülmektedir. Bu bağlamda tıpkı önceki dönemlerde hâkim ideolojiyi sürdürme çabalarında olduğu gibi yeniden tanımlama çabalarında da TRT'ye temel bir rol biçildiği görülmektedir. Bu durum AKP'nin daha otoriter bir tutumla hâkim ideolojiyi yeniden tanımlama ve devletin gücünü kullanma isteğinin arttığı 2007 sonrası süreçte (Bedirhanoglu, 2013; Demirci, 2014) belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Aynı süreçte AB ile uyum politikalarının ikinci plana düşmesi ve yayıncılık alanındaki yasal düzenlemelerin AB düzenlemelerine uyumu

sağlayacak nitelikte olmaması (Sümer, 2010) TRT açısından kurumun idari ve mali sorunlarını giderecek adımların atılmasını da engellemiştir.

TRT'nin Finansman Sorunu ve Artan Piyasa Baskıları

Neoliberal politikaları sürdürme, piyasanın hâkimiyetini ilan etme ve sermayenin krizini aşmayı sağlayacak politikaları hayata geçirme umuduyla iktidara gelen AKP döneminde TRT'nin finansmanı ve piyasa ile olan ilişkileri de gündemin önemli konuları arasındaki yerini almıştır. 2000'lerin başlarından itibaren TRT finansman açısından ciddi sorunlar ve tepkilerle karşı karşıya kalmıştır. Enerji piyasasından gelen baskılar sonucu (Sümer ve Adaklı, 2010: 12), Bakanlar Kurulu 22.1.2003 tarih ve 2003/5201 sayılı kararla TRT'nin elektrik enerjisi satışından aldığı %3.5'lik pay oranı %2 olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 23.2.2003). İktidara geldiği andan itibaren zamanı geldiğinde TRT'nin elektrik enerjisinden aldığı payı kaldırmayı vaat eden AKP'nin bu adımı, TRT'nin finansman açısından tartışma konusu olmaya devam etmesini engellememiş, TRT'nin elektrikten aldığı pay giderek en çok tartışılan konu olmaya başlamıştır. Bu tartışmalarda birçok kesim tarafından TRT'nin tamamen piyasaya terk edilmesi hararetle savunulmakta, iktidar ise böyle bir eğilimi desteklediğini sık sık dile getirmektedir. Oysa 2000 yılında yayımlanmış olan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda TRT'nin sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulmasının hedeflendiği dillendirilmekteydi (DPT, 2000: 130). Bu vurgu bir yandan kamu hizmeti yayıncılığının önemsendiğini, yayıncılığın yalnızca piyasaya terk edilmemesi gerektiği yönünde bir anlayışın da varlığını sürdürdüğünü gösterirken, diğer yandan da kamu hizmeti yayıncılığı açısından finansmanın temel önemde olduğuna işaret etmekteydi. Ancak, planlama mantığının çoktan terk edilmiş olduğu ve neoliberal politikalar bağlamında piyasalaştırmanın ön plana çıktığı bu dönemde TRT'nin finansman sorununu aşamayacağı, hatta işin içine giren yoğun piyasa baskısıyla sorunun daha da karmaşıklaşacağı rahatlıkla görülmektedir. AKP'nin piyasa ekonomisinden yana ve özelleştirmeyi hızlandıran politikaları (Bakırezer ve Demirel, 2013: 159-160; Uzgel, 2013: 29) ve bunun medya sektöründe de temel hedef olarak hayata geçirilmesi (Adaklı, 2013: 596) TRT'nin giderek daha çok bir piyasa aktörü gibi hareket etmesine de zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda, hemen her alanda piyasa hâkimiyetinin benimsendiği bir ortamda TRT de ticari sistem karşısında kamu kaynaklarının boşa harcanarak ayakta tutulmaya çalışıldığı bir kurum olarak konumlandırılmaya devam etmiştir (örn. bkz. Milliyet, 10.2.2006). Bu ortamda elektrik faturalarındaki TRT payının kaldırılması tartışmaları yoğunlaşmıştır (Milliyet, 22.7.2006). Sermayenin itirazlarıyla azaltılan TRT gelirleri, kamu kaynaklarıyla finanse edilen bir kurumun varlığını sürdürmesi için gerekli kaynağı elde etme imkânını daha

da azaltmıştır. Ancak, kâr maksimizasyonu üzerine kurulu bir pazarda kamu kaynaklarıyla finanse edilen bir rakip istemeyen ve birer büyük enerji tüketicisi olarak da pazarda konumlanan sermaye için bu adımın yeterli olmadığı birkaç yıl sonra ortaya çıkmıştır. 2006 ortalarında Maliye Bakanlığı'nın elektrik üretimi üzerinden alınan ÖTV ve TRT payının kaldırılmasına sıcak bakmaması ile Enerji Bakanı Hilmi Güler'in «Elektrik zammı gündemimizde değil» açıklaması özel sektörün tepkisini yeniden şiddetlendirmiştir (Milliyet, 23.8.2006). Sabancı Holding Enerji Grup Başkanı Selahattin Hakman maliyetlerin satıştan fazla olduğunu, devletin gerekli desteği sağlamadığını belirtirken, “TRT payı ve ÖTV gibi maliyetlerin içinde enerji üretimiyle ilgisi olmayan kalemlerin” kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır (Milliyet, 29.7.2006). Elektrik Üreticileri Derneği Başkanı Önder Karaduman ise, elektriğe zam yapmak yerine TRT payının kaldırılmasının daha yerinde olacağını dile getirmiştir (Milliyet, 27.7.2006).

TRT'nin iktidarla olan sorunlu ilişkisi ve bu payın zorunluluk olarak faturalara yansması bu kaynakların meşruiyetini zaten sorgulanır kılmaktadır. TRT'nin finansmanı konusundaki bu sorun kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Örneğin, 1960'larda ve 1970'lerde radyo ve televizyondan alınan ruhsat ücretlerinin henüz yayınların ulaştırılmadığı bölgelerdeki insanlardan da talep edilmesi gerek basında gerekse mecliste zaman zaman gündeme gelen bir tartışma konusu olmuştur (örn. bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 27.12.1971, B.21, O.1: 672-679). İktidarlar daha önceki süreçlerde de bir yandan TRT'yi ticarileştirme eğilimi güderken diğer yandan da TRT'nin finansmanını herkesin sırtına yüklenme politikalarını sürdürmüşlerdir (Kejanlıoğlu, 2004: 258). Günümüzde elektrik faturaları üzerinden yansmasını bulan bu durum sermayenin eleştirilerinin toplumda da karşılık bulmasına yol açmaktadır. Adaklı, halkın vergileriyle finanse edilen TRT'nin “tamamen piyasa kurallarına göre işletilmesi ve propaganda aygıtı gibi davranması”nın kabul edilebilecek bir durum olmadığını belirtmektedir (2010: 81-82). Dolayısıyla, TRT'nin bir propaganda aygıtı gibi davranması ve piyasa aktörü gibi hareket etmesi, politik nüfuz karşısında kamu çıkarı kavramına dayalı bir yayıncılık anlayışı yönelişine girmemesi elektrik faturalarından kesilen payların da daha sorgulanır hale gelmesine yol açmaktadır.

Bu duruma bir başka örnek 2009'da TRT'nin motorlu taşıtlardaki radyolardan aldığı bandrol fiyatlandırma sisteminde değişikliğe gidilmesiyle ortaya çıkmıştır (Milliyet, 24.10.2009). 17.9.2009 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanan yeni bandrol düzenlemesine bakıldığında TRT'nin birçok kalemden bandrol ücretini yeniden belirlediği görülmektedir. Bu düzenleme sonrasında yıllar itibarıyla bandrol gelirlerindeki artışa bakıldığında TRT'nin 2010 yılında 465 milyon TL ile bir önceki yılda elde ettiği gelirin iki katına yakın bir gelir elde ettiği görülmektedir.

(TRT, 2010: 177). Tartışmalara bakıldığında, elektrik payından aldığı gelirleri sürekli tepkilere maruz kalan TRT'nin bir başka kamusal geliri olan bandrol ücretlerinden de piyasanın rahatsızlık duyduğu görülmektedir. Pazardaki aktörlerin TRT'nin gelirlerini sürekli eleştirmesi karşısında, muhalefetin de pazarın savlarına destek verdiği görülmektedir (bkz. Milliyet, 27.10.2009). Bu yaklaşım, daha önce değindiğimiz gibi, temel dayanağını TRT'nin yoğun bir politik kontrol ve müdahale altında kalmasında bulmaktadır. Bu arada elektrik faturalarından alınan pay da gündemdeki yerini korumaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Denizli İşadamları Platformunun düzenlediği toplantıda TRT'ye kesilen kaynağın yeni fon yaratıldığında kaldırılacağını belirtmiştir (Milliyet, 31.10.2009). İktidarın başka kaynakların bulunduğu ilk anda TRT'nin kamusal gelirlerini kaldıracağını açıkladığı, sanayi sermayesinin sık sık bu yönde talepleri gündeme getirdiği bir ortamda muhalefetin de benzer bir taleple ortaya çıkması, Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığının finansman konusunun daha uzun süre politik çatışmalarla ve alandaki güç ilişkileriyle yakından bağlantılı olmaya devam edeceğini göstermektedir. Murdock, yayıncılığın hemen her zaman finansman üzerinden kontrol altına alındığını ve bu alandan kimlerin yararlanacağını bu vasıta ile tayin edildiğini belirtirken (2001: 120), Türkiye'deki temel eğilimi ve bunun ısrarla sürdürülme nedenini de özetler bir açıklama sunmaktadır.

Dolayısıyla TRT'nin finansman sorunu taraflı yayın yaptığı, iktidarın kuruma baskı uyguladığı ve kurumda kadrolaştığı tartışmaları arasında yoğun bir biçimde tartışılmaya devam etmiştir. Özellikle TRT'nin çok fazla kamusal kaynağı olduğu, buna karşı kendisinden beklenen ve Avrupa'daki örnekleri gibi bir yayıncılığı yerine getiremediği yönündeki haberler karşısında (örn. bkz. Milliyet, 15.12.2011) TRT bir açıklama yapma ihtiyacı duymuş ve son zamanlarda yapılan haberlerin spekülasyon olduğunu, kamuoyunun TRT'nin enerji gelirleri konusunda yanlış bilgilendirildiğini belirtilmiştir. Açıklamada TRT'nin kamusal gelirlerinin iddia edildiği gibi artmak yerine aksine azaldığına dikkat çekilmiştir. Elektrik faturalarının net ücreti üzerinden gelir alınması, Organize Sanayi Bölgelerinin TRT'ye enerji payı ödemede kapsam dışı bırakılması, bandrol alınan 21 çeşit üründe bandrol oranlarının %16'lardan %5-8 arasına çekilmesinin TRT'nin kamusal gelirlerini azalttığına vurgu yapılmıştır (Milliyet, 21.12.2011). Bunlar TRT'yi reklam gelirlerine ve piyasa pratikleriyle hareket etmeye giderek daha fazla yönlendiren adımlar arasında yer almaktadır.

Piyasacı Politikaların Hâkimiyetinde TRT'nin Yönü

Bu gelişmeler ve AKP'nin piyasa ekonomisinden yana politikaları yeni medya ortamına uyum sağlamaya ve ticari rakipleri karşısında ayakta kalmaya çalışan TRT'nin mali krizinin ilerleyen yıllarda daha da ağırlaşacağını gösterirken, TRT

bu krize çözüm bulmak adına 2009'da 'yeni' bir yöneliş içine girmiştir. Reklam gelirlerini arttırmak adına reklam ve pazarlama işini ihale açarak üç yıllığına özel bir kuruma devretmiştir. Sümer ve Adaklı, AKP döneminde TRT'nin pazarın stratejik bir aktörüne dönüştüğünü, TRT'nin yeni ve güçlenen konumunun iktidarın pazara müdahalesine destek olmaya ve yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine yol açtığını belirtmektedirler (2010: 2). Bir yandan TRT'nin kamu kaynaklarıyla finanse edilmesinin sert bir dille tartışıldığı bu dönemde AKP sermaye çevrelerine TRT'nin bu kaynaklarının kaldırılacağı mesajını vermeyi sürdürürken, diğer taraftan da alternatif kaynaklar konusunda TRT'yi pazara yönlendirmektedir. Piyasayla baş başa bırakılan TRT için ise bu alternatif kaynağın reklam olduğu görülmektedir. Bu açıdan iktidarın politikaları TRT'yi giderek daha etkin bir pazar aktörü olmaya teşvik etmektedir. TRT'nin attığı adımlar ise bu rolü giderek daha fazla benimsediği izlenimini vermektedir. TRT'nin reklam gelirlerini arttırmak için 2009'da gerçekleştirdiği girişim ve bununla bağlantılı olarak 2010'da AGB ölçüm sisteminden ayrılması⁴, Sümer ve Adaklı'ya göre, TRT'nin tarihinde ilk kez yayıncılık pazarında anahtar bir aktör olma çabası içine girdiğini göstermektedir ve TRT'nin kendisine biçtiği bu yeni rol ve hedef yalnızca kendi çabasının değil, AKP politikalarının bir ürünüdür (2010: 15).

Bu yönelişin izleri 2007 sonrası süreçte belirgin bir biçimde görülebilmektedir. TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin 2007 sonrası süreçte TRT açısından yeni bir dönemin başladığına işaret etmekte, bu süreçte TRT'nin medya sektöründe giderek daha aktif bir faaliyet gösterme çabasına yöneldiğini ve 2009 yılına geldiğinde TRT'nin artık Türkiye'nin en büyük medya gruplarından biri olduğunu belirtmektedir (TRT, 2008: 1; TRT 2009: 1). Bu ifadeler TRT'nin ticari sistemin hâkim olduğu medya sektöründe giderek daha etkin bir aktör olmayı önemsemeye başladığını göstermesi açısından önemlidir. TRT'nin 2010 ve 2011 yılında reklamlardan elde ettiği gelirdeki hızlı artışlar bu yönelişin kurum açısından ne kadar önemsendiğini gösteren önemli veriler olarak okunabilir (TRT, 2010: 174; TRT, 2011: 180).

TRT'nin 2010 yılında reklam gelirlerini arttırmak için attığı yeni adımlar bu yöneliş pekiştirmiştir. TRT Genel Müdürlüğü Ocak 2010'da yaptığı açıklamada, TRT'nin son iki yıldır kamuoyunun beğenisini kazanmasına rağmen bunun reyting oranlarına yansımadağı belirtilmiş ve ölçüm sisteminden çekildiğini açıklamıştır (Milliyet, 14.1.2010). Ölçüm yapan AGB şirketinin verilerinden daha fazla izlendiklerini belirten Genel Müdür İbrahim Şahin, AGB'nin itirazlarını dikkate almadığını, uyarılara rağmen benzer yaklaşımını sürdürdüğünü belirtmiştir. Şahin, bu durumun TRT'nin reklam gelirlerinin artması önünde ciddi bir engel teşkil ettiğini düşünmektedir. Kendi ölçümlerini kendilerinin yaptıklarını

belirten Şahin, RTÜK'ün konuya el atması ve güvenilir yeni bir sistem kurulması gerektiğini dile getirmiştir (Milliyet, 20.12.2011). Şahin, TRT'nin 2012 yılında 2007 yılına kıyasla izlenme oranı olarak genel izleyicide %125, AB grubunda ise %155 oranında bir artış yaşandığını belirtmiştir (TRT, 2012: 9). Dolayısıyla bu artışın kuruma reklam geliri olarak dönmesini istemektedir.

TRT'nin reklam gelirlerini artırmak için başvurduğu bu girişimler daha sonraki yıllarda da sürdürülmüştür. Reklam sürelerini pazarlama yetkisi için 2012'de yeniden ihaleye çıkmış ve yine bir şirketle 3 yıllığına anlaşmaya varmıştır. TRT'nin bu girişimleri işe yarar görünmektedir. 2009 yılındaki reklam gelirlerine kıyasla 2010 yılında iki katından fazla bir artış yaşanmış ve yaklaşık 51 milyon TL civarında bir gelir elde etmiştir. 2012 yılına gelindiğinde bu artış sürmüş ve toplam 91 milyon TL gelir elde etmiştir (TRT, 2012: 172, 217). Böylece TRT reklam pastasından daha büyük pay alma hedefine bir adım daha yaklaşmıştır. Ancak mevcut piyasa koşullarında TRT'nin bu gelir artışını ve rekabeti sürdürmesi pek kolay görünmemektedir. Neticede 2013 yılı reklam gelirlerine bakıldığında bir önceki yıla oranla hızlı bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. TRT 2013 yılında 57 milyon TL reklam geliri elde etmiştir (TRT, 2013: 225). Bu tartışmalar bağlamında belirginleşen soruna çözüm için RTÜK tarafından hazırlanan yeni reyting yönetmeliği *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre daha önce nüfusu 20 binin üzerindeki yerlerde ölçüm yapılırken, yeni yönetmelikle bu sınır kaldırılmıştır. Yeni bir ihale yapan TİAK AŞ. TNS ile anlaşmıştır. Daha önce ölçümlerde şaibe olduğunu ileri sürerek sistemden ayrılan TRT tekrar ölçüm sistemine dâhil olmuştur (Eyüboğlu, 2014). Böylece TRT'nin reyting sorununa bir çözüm bulunmuş görünmektedir ancak, piyasaya yönelişten kaynaklanan daha temel sorunlarla karşılaşmaya devam edeceği de rahatlıkla görülebilmektedir.

Genel Müdür Atamaları Etrafındaki Politik Çekişmeler

Bu arada TRT, daha önce olduğu gibi, idari açıdan da yoğun tartışmaların konusu olmayı sürdürmüştür. 2002'de yaşanan iktidar değişimi sonrası bu yoğun tartışma ve mücadeleler bir anlamda kaldığı yerden devam etmiştir. 24 Mart 2003'te istifa eden TRT Genel Müdürü Yücel Yener'in yerine AKP Şenol Demiröz'ü atamak istemiştir. TRT konusunun hala ciddi bir politik mücadele alanı olduğu bu süreçte bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu ayrıca yeniden yapılanma sürecine giren devlet içindeki iktidar mücadelesinin bir yansıması olarak da okunabilir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Demiröz'ü atayan kararnameyi üç kez veto etmiştir. O dönem tartışmalara bakıldığında Demiröz'ün istenmeme nedenleri olarak daha önce Erbakan tarafından TRT'ye aday gösterilmesi, Atatürk isminin hiç anılmadığı "Çanakkale Belgeseli"nin senaristi olması ve AKBİL soruşturmasında adının geçmesi gibi gerekçelerin

kulislerde konuşulduğuna değinilmesi bu anlamda dikkate değerdir (Milliyet, 11.6.2003). Sezer, dördüncü kez aynı kararname önüne gelince imzalamıştır. Böylece 12 Ocak 2004'te TRT Genel Müdürlüğü'ne Demiröz atanmıştır. Demiröz dönemi tartışmalar içinde geçerken, hakkında çıkan kamuyu zarara uğrattığı iddiaları onu istifaya zorlamış, Demiröz 1 Ağustos 2005'te emekliye ayrıldığını açıklamıştır (Milliyet, 2.8.2005). RTÜK, Şenol Demiröz'ün yerine Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı İbrahim Şahin, TRT Genel Müdür Yardımcısı Muhsin Mete ve Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü Kemal Madenoğlu'nu aday gösterirken, hükümet bunlar arasından İbrahim Şahin'i atamayı kararlaştırmıştır. Köşk'e sunulan kararname Cumhurbaşkanı Sezer tarafından yine veto edilmiştir (Milliyet, 10.12.2005). Hükümet de benzer şekilde ısrarını sürdürmüştü ve Şahin'in kararnamesini Sezer'e tekrar sunmuştur. Sezer kararnameyi ikinci kez veto etmiştir (Milliyet, 12.5.2006). TRT Genel Müdürlüğü üzerine yaşanan bu politik çekişme bir yanılla 1970'lerde zirvesine çıkan ve daha sonraki süreçte devam eden genel müdür mücadelelerini anımsatmaktadır. Ancak yeni dönemde temelde daha derin bir kaygı, devletin dönüşümü ve memleketin elden gitmesi kaygısı yatar görünmektedir.

Bunun yanı sıra, bu durum TRT'nin politik açıdan hala ne kadar önemsendiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu bağlamda tarafsızlık TRT'nin kurulduğu andan itibaren yoğun eleştirilere ve tepkilere maruz kaldığı bir konu olmuştur (Mutlu, 1988). Bu tartışmalar 2000 sonrasına da damgasını vurmaya devam etmiştir. İktidarın kurumda kadrolaştığı, TRT'nin taraflı yayın yaptığı ve adeta iktidarın kanalı gibi hareket ettiği savları bu dönemde de sık sık gündeme getirilen ve kurumun nasıl da yoğun bir politik müdahalenin ve tartışmanın konusu olmaya devam ettiğini gösteren vurgular olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde de çeşitli kesimlerden, sivil toplum örgütleri ve sendikalardan TRT'de kadrolaşma, baskı ve sansür yaşandığına, kurumun bağımsızlığını sağlayacak adımların atılmadığına dair açıklamalar gelmeye devam etmiştir (Milliyet, 8.6.2006).

Bu gelişmelerle 2007 yılına girilirken, ülkede yayıncılık alanını ve TRT'yi derinden etkileyecek yeni gelişmeler yaşanmıştır. AKP iktidarını sürdürürken, Cumhurbaşkanı değişmiş ve Sezer'in yerine Abdullah Gül yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Sezer döneminde TRT Genel Müdürlüğü belirgin bir sorun teşkil ederken, Gül, Sezer'in daha önce iki kez veto ettiği Şahin'in kararnamesini onaylamış ve böylece TRT Genel Müdürlüğü çekişmelerine son vermiştir. Kasım 2007'de TRT'nin yeni Genel Müdürü İbrahim Şahin olmuştur. Bu, gerek iktidar gerekse TRT açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Şahin'in iktidarın seçimiyle göreve geldiği, hükümetle bağlarının çok iyi olduğu ve bu açıdan tarafsızlığının mümkün olmadığı yönündeki tartışmaların (bkz. Aşık, 2007) sürdüğü bu dönemde TRT giderek daha fazla iktidarın politik nüfuzu altına

girmiştir. 2008’de çıkardığı yeni TRT Yasasıyla Genel Müdürün yetkilerini arttıran AKP bu durumu daha da perçinlemiştir.

Şahin’le birlikte TRT’deki kadrolaşma tartışmaları yoğunluk kazanmıştır. 2008’de TRT’ye alınan 13 personelin Aksiyon, Cihan Haber Ajansı ve Kanal 7 kökenli olmaları tepkileri arttırmıştır. Bunların TRT Haber Dairesinde görevlendirilmeleri ise ayrı bir tartışma yaratmıştır (Milliyet, 28.4.2008). Bu tartışmalar sürerken TRT Kanununu değiştirecek tasarı gündeme gelmiştir. Tasarı üzerine yürütülen görüşmelerde muhalefet partilerinin ortaklaştığı noktalar, yeni düzenlemeyle TRT’de kadrolaşmanın önünün açıldığı, genel müdüre sınırsız yetki tanındığı ve kurumun AKP’nin güdümüne sokulduğu yönünde olmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 9.5.2008, B. 102, O.3). Türkiye’de yayıncılık politikalarının belirlenmesinde hemen her zaman kamusal müzakere dışlanmıştır (Kejanlıoğlu, 2001: 103). Dolayısıyla 2008’deki yeni TRT Yasası da kamusal tartışmadan uzak, politika yapıcılarının talep ve istekleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. 26 Haziran 2008’de *Resmi Gazete*’de yayımlanan kanunla TRT’nin tüm yönetim kadrosunun değiştirilmesinin önü açılmıştır. CHP, kanunun anayasaya aykırı olduğunu belirterek iptal istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuştur (Milliyet, 16.7.2008). Ancak bir netice alamamıştır. Yürürlüğe giren kanun kapsamında Şahin, 26 Eylül’de TRT Denetleme Kurulu’nun 43 üyesini “araştırmacı” kadrosuna almış ve boşalan kadrolara yeni atamalar yapmıştır (Milliyet, 27.9.2008). Dolayısıyla, yeni yasal düzenlemelerle birlikte 2009 ve 2010 yılları TRT’nin idari açıdan yeniden yapılandırıldığı bir dönem olmuştur. Şahin, 2010 Yılı TRT Faaliyet Raporuna yazdığı önsözde bu yeniden yapılanmaya da vurgu yapmaktadır (TRT, 2010).

TRT Genel Müdürlerinin her hükümet değişiminde değiştirilmesinin, hükümet politikalarıyla uyum göstermesi için atanan yeni genel müdürlere adeta sınırsız bir destek verilmesinin neredeyse bir gelenek halini aldığı göz önüne alındığında AKP’nin de bu geleneği sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca hız kesmeden sürdürülen neoliberal politikalar karşısında TRT de piyasa pratiklerini daha çok benimsemeye yönlendirilmiştir. Bununla birlikte, AKP’nin uzun süredir TRT’nin finansmanı konusunu piyasanın talepleri doğrultusunda çözeceği vaadini hayata geçirmemiş olması bir yandan piyasadan gelen baskıların ve bu konudaki tartışmaların yoğunlaşarak sürmesine yol açarken, diğer yandan da iktidarlar açısından TRT gibi bir kurumun finansmanının kamusal kaynaklarla sürdürülmesinin politik açıdan ne kadar önemsendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Sümer ve Adaklı, bu süreçte iktidarın TRT’yi yeniden yapılandırıldığını ve böylece Kasım 2007’de atanan Genel Müdürle birlikte TRT’nin AKP politikalarıyla tam uyumlu bir biçimde faaliyet göstermeye başladığını belirtmektedirler (2010: 1-2).

2011 yılında TRT Genel Müdürünün görev süresi dolmuştur. Daha önce yoğun tartışmaların ve Köşk'le hükümet arasında ciddi çekişmelerin konusu haline gelen bu atama, bu sefer bir tartışma konusuna dönüşmemiş ve hükümet Kasım 2011'de TRT Genel Müdürlüğü'ne yeniden İbrahim Şahin'i atamıştır. Bu durum, 2014'te görevden ayrılan Şahin'in yerine Şenol Göka'nın atanması sırasında da görülmektedir. Bu gelişmeler bir yandan iktidar açısından TRT konusundaki politik kaygıların giderek ortadan kalktığı, diğer yandan da TRT'nin iktidarın politikalarıyla daha bir uyum içinde hareket etmeye başladığı izlenimini yaratmaktadır. TRT'nin son yıllarda gündeme oturan *Diriliş ve Filinta* gibi Osmanlı tarihini konu edinen dizilerinin setlerine iktidar üyeleri tarafından yapılan ziyaretler ve bu dizileri öven açıklamalar ise bu açıdan dikkat çekici örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Milliyet, 20.12.2014; Milliyet, 11.5.2015). TRT'nin iktidarın bir organı gibi hareket ettiği, tarafsız yayın yapmadığı iddialarının son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de yoğun bir biçimde gündemdeki yerini alması bu açıdan daha anlaşılabilir. Bu konuda inceleme yapan Yüksek Seçim Kurulu, TRT Türk'ün 6 Ağustos-8 Ağustos tarihleri arasında yapmış olduğu üç günlük canlı yayınlarda Tayyip Erdoğan'ın faaliyetlerine 5 saat 26 dakika 3 saniye yer vermesine karşın diğer adaylara hiç yer vermediğini saptamış ve TRT Türk'e 7 program durdurma cezası vermiştir (Milliyet, 12.11.2014). Dolayısıyla, bir kamu hizmeti yayıncısı olarak TRT yayın durdurma cezası alacak kadar politik müdahalelere açık bir kurum olarak tartışmaların odağında yer almaya devam etmiştir.

Sonuç

Yukarıdaki tartışmalara bakıldığında TRT'ye politik açıdan toplumsal ve kültürel hayatta hala ne kadar merkezi bir rol atfedildiği ve Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığının yoğun bir politika ve piyasa müdahalesi arasında kalmaya devam ettiği görülmektedir. 2000'li yıllarda hızla değişen yayıncılık ortamında bu durum daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu ortamda TRT'nin bağımsız bir biçimde bir kamu hizmeti yayıncılığı anlayışı ve ilkeleri oluşturması giderek daha da zorlaşmaktadır. Oysa gerek Avrupa bağlamında gerekse Türkiye özelinde görüldüğü gibi giderek piyasanın hâkimiyetine terk edilen bir yayıncılık ortamında kamu hizmeti yayıncılığının varlığını sürdürmesi daha da önemli bir hal almaktadır. Kamu hizmeti yayıncılarının varlığına duyulan inancın sürdürülmesi ve bu kurumların önemine vurgu yapılmaya devam edilmesi de bu durumun bir yansıması niteliğindedir. Dolayısıyla yeni koşullarda kamu hizmeti yayıncılığının piyasa ve politika gibi iki temel güç yapısının baskılarından uzakta ve yeni gelişmelerin ortaya çıkardığı potansiyellerden yararlanarak varlığını güçlendirmesi ve sürdürmesine büyük önem verilmektedir. Bu bağlamda kamu hizmeti yayıncılığının hükümetlerle/devletlerle, toplumla ve

piyasayla olan ilişkisini sorgulamaya ve yeniden tanımlamaya ihtiyaç olduğuna vurgu yapılmaktadır. Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığının devlet bağımlı ve politik nüfuz altındaki bir yapıdan hala kurtulamadığı göz önüne alındığında bu tanımlamanın önemi daha da artmaktadır.

Yaşanan gelişmelere bakıldığında hükümetlerin TRT’ye kamu çıkarı doğrultusunda bir yayıncılık politikası tanımlama ve belirleme imkânı tanımadığı görülmektedir. 2000’ler kamu hizmeti yayıncılığının tartışmaya açıldığı, AB’ye uyum süreci bağlamında gündeme geldiği bir dönemken, devletin dönüşüm geçirdiği ve hâkim ideolojinin yeniden tanımlanmaya çalışıldığı bu dönemde kamu hizmeti yayıncılığına biçilen rollerin devlet odaklı bir açıdan belirlenmeye devam etmesi dikkat çekicidir. TRT en başından beri devlet yayıncısı rolü üstlenmiş, resmi ideolojinin taşıyıcılığı ve koruyuculuğu ile görevlendirilmiştir. Tüm dünyada kamu hizmeti yayıncılığı değişen politik, ekonomik ve teknolojik koşullarda yeniden tartışma konusu edilirken ve bu süreçte artan teknik imkânlar çerçevesinde yeni platformlara yayılan kamu hizmeti yayıncısı kuruluşların toplumların farklı kesimlerine kanallarını açması gündeme gelirken, Türkiye’de de bu değişimin izleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, buna rağmen, TRT’ye yüklenen temel roller ısrarla korunmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda Türkiye’de devletle yayıncılık arasındaki ilişkinin değişen koşullarda yeniden tanımlanmasına izin verilmediği görülmekte, devlet odaklı anlayış sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bir yandan TRT’nin toplumla/kamuyla arasındaki ilişkileri yeniden tanımlayacağı ve ekranlarını/mikrofonlarını hemen her kesime açacağı söylenirken, diğer yandan da yapılacak yeni tanımlamada devlete hâkim bir konum biçilmeye devam edilmektedir. Bu durumun temel nedeni AKP’nin yeniden tanımladığı ve biçimlendirdiği devlet gücünü kullanmayı sürdürme isteğinde yatar görünmektedir.

2000’li yıllarda yaşanan TRT tartışmalarına bakıldığında TRT’nin adeta hükümetle özdeş bir biçimde ele alınmaya devam edildiği ve giderek daha içinden çıkılmaz bir hal alan sorunlar yumağıyla karşı karşıya kaldığı da rahatlıkla görülmektedir. Kurumun yeni dönemde sağlam bir kamu hizmeti yayıncılığı nasıl inşa edilir konusundan ziyade hâlâ genel müdür atamaları, kadrolaşma çabaları, personele uygulanan baskılar, tarafsız yayın yapılamaması ve sansür konuları çerçevesinde tartışma konusu olduğu görülmekte, pazarın artan baskıları karşısında bu sorunlar daha da karmaşıklaşmaktadır. Son yıllarda kurumun kamusal kaynaklarının en çok eleştirilen konulardan biri olması ve sık sık kaldırılması konusunda taleplerin yükselmesi ise TRT’yi daha sıkıntılı bir geleceğin beklediğini göstermektedir.

TRT’nin bir pazar aktörü gibi hareket etme rolünü giderek daha fazla benimser

görünmesi ise Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığı anlayışının daha kaygan bir zeminde var olma mücadelesi içinde olacağını göstermektedir. Yeni teknolojileri takip ederek yeni yayıncılık ortamına adapte olmaya çalışan TRT’nin reklam gelirlerini arttırma çabaları pazar pratikleriyle hareket ettiğinin açık göstergesidir. Ancak bir kamu hizmeti yayıncısı olarak, rekabet ortamında, pazardan gelir elde etmesinin ve bu gelirlerde sürekli bir artış sağlamasının da daha en başından ne kadar zor olduğu açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra reklama olan yönelişi kamu hizmeti yayıncısı olarak piyasadan bağımsızlığını da sorgulanır kılmaya devam etmektedir.

Sonnotlar

¹ Bu anlayış ve çabaların Türkiye siyasi tarihinde uzun bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Bu konuda bilgi için bkz. Ahmad, 1996; Keyder, 2007; Zürcher, 2007.

² Kejanlıoğlu, 1983’te çıkarılan 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun yalnızca TRT değil, bütün yayıncılık faaliyetlerine dair ibareler içermesini mevcut fiili durumun bir kabulü anlamına geldiğini belirtmektedir (2004: 221-222).

³ Curran, yeni sağın önerdiği siyasa tercihlerinin ve bu bağlamda yayıncılığın basına benzer biçimde serbest piyasa mantığı içinde yeniden modelleştirilme eğiliminin liberal ve radikal düşünce içinde kamu hizmetini savunan bir anlayışı güçlendirdiğini belirtmektedir. Böylece, o güne kadar televizyonu “başat düzenin bir faali olarak gören radikal araştırmacıların” düşüncelerini revize ederek ticari yayıncılık karşısında kamu hizmeti yayıncılığına daha olumlu bir rol atfetmeye başladıklarına vurgu yapmaktadır (2005: 403).

⁴ AGB Anadolu birçok ülkede ölçüm yapan uluslararası AGB şirketinin bir parçasıdır ve Televizyon İzleme Araştırmaları Komitesi (TİAK) ile yaptığı anlaşma çerçevesinde Türkiye’de izleyici ölçümüne 1989’da başlamıştır. Çelenk, alanda tekel konumunda olan AGB şirketinin yaptığı ölçümlerin ulusal ölçekte sık sık ‘güvenilirlik’ temelinde eleştirilerle gündeme geldiğini, Türkiye’deki tüm ulusal-genel kanalların üye olmadığı bu sistemin en başından itibaren eleştirilere açık bir yapıda olduğunu ve “Türkiye’de pek çok diğer ticari faaliyet gibi sorunlu bir faaliyet alanına dönüştüğü ve şaibe altında kaldığı”nın görülebildiğini belirtmektedir. Star grubunun 2003 yılında ölçümlerin güvenilir olmadığını vurgulayarak Star TV, Starmax ve Kral TV’yi AGB ölçüm sisteminden çektiklerini duyurması bu durumun bir yansıması niteliğindedir (2005: 222-227). TRT’nin 2010 yılında AGB’den ayrılması da yine ‘güvenilirlik’ sorununa dayandırılmıştır.

Kaynakça

Aalberg T vd. (2010). Media Systems and the Political Information Environment: A Cross National Comparision. *International Journal of Press/Politics*, 15 (3), 255-271.

- Adaklı G (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkisi*. Ankara: Ütopya.
- Adaklı G (2010). Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye’de Medya Endüstrisinin Dönüşümü. *Mülkiye*, XXXIV (269), 67-84.
- Adaklı G (2013). 2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi. İçinde: İ Uzel ve B Duru (der), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix, 559-613.
- Ahmad F (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. Çev. A Fethi, İstanbul: Hil Yayın.
- Ahıska M (2005). *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*. İstanbul: Metis.
- Aşık M (2007). TRT Müdürü. *Milliyet*, 22 Kasım.
- Bardoel J ve Brants K (2003). From Ritual to Reality: Public Broadcasters and Social Responsibility in the Netherlands. İçinde: G. F. Lowe ve T. Hujanen (der), *Broadcasting and Convergence: New Articulations of the Public Service Remit*, Göteborg: Nordicom, 167-185.
- Bardoel J ve d’Haenens L (2008). Reinventing Public Service Broadcasting in Europe: Prospects, Promises and Problems. *Media, Culture and Society*, 30 (3), 337-355.
- Bakirezer G ve Demirer Y (2013). AK Parti’nin Sosyal Siyaseti. İçinde: İ Uzel ve B Duru (der), *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, Ankara: Phoenix, 153-178.
- Bedirhanoglu P (2013). Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü. İçinde: İ Uzel ve B Duru (der), *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, Ankara: Phoenix, 40-65.
- Bila F (2003). Kürtçe yayını TRT yapmalı. *Milliyet*, 17 Haziran.
- Boratav K (2005). *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. Ankara: İmge.
- Boratav K (2010). *Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye*. İstanbul: Yordam.
- Cankaya Ö (2003). *TRT: Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi 1927-2000*. İstanbul: YKY.
- Curran J (2002). *Media and Power*. London and New York: Routledge.
- Curran J (2005). Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası. İçinde: M. Küçük (der), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Çev. M Küçük, Ankara: Bilim ve Sanat, 377-412.
- Curran J vd. (2009). Media System, Public Knowledge and Democracy: A Comparative Study. *European Journal of Communication*, 24 (5), 5-26
- Curran J ve Seaton J (2003). *Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting*
- İlaslan S (2016). Politika ve Piyasa Sınırları Bağlamında Kamu Hizmeti Yayıncılığı: Türkiye’de AKP Dönemi TRT Tartışmaları. *Mülkiye Dergisi*, 40(2), 67-100.

in Britain. London, New York: Routledge.

Çaplı B (2003). TRT ve Kamu Hizmeti Yayıncılığı. İçinde: D. Tılıç (der), *Türkiye’de Gazetecilik*, Ankara: ÇGD Yayınları, 292-313.

Çaplı B (2008). *Fili Tarif Etmek: Özel Televizyona Beş Kala*. Ankara: İmge.

Çelenk S (2005). *Televizyon, Temsil, Kültür: 90’lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri*. Ankara: Ütopya.

Demirci K (2014). Türkiye’de 2000 Sonrası Genel Seçim Kampanyalarında Demokrasi Söylemi. *Mülkiye*, 38 (1), 35-73.

Demirci K (2015). Türkiye’de Yurttaş-Devlet İletişimi Açısından E-Devlet Uygulamaları: BİMER Örnek Olayı. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 23, 96-114.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. Ankara: DPT.

Eyüboğlu A (2014). TRT’nin 15 Kanalını artık TNS ölçecek. *Milliyet*, 2 Nisan.

Garnham N (2003). A Response to Elizabeth Jacka’s ‘Democracy as Defeat. *Television New Media*, 3, 193-200.

Golding P ve Murdock G (2002). Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik. İçinde: S İrvan (der), *Medya, Kültür, Siyaset*, Çev. D B Kejanlıoğlu, Ankara: Alp Yayınevi, 59-100.

Harrison J ve Woods L M (2001). Defining European Public Service Broadcasting. *European Journal of Communication*, 16(4), 477-504.

Iosifidis P (2010). Pluralism and Funding of Public Service Broadcasting across Europe. İçinde: P Iosifidis (der), *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*, London: Palgrave Macmillan, 23-35.

Kansu G (2004). *Planlı Yıllar: Anılarla DPT’nin Öyküsü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kuruç B (2010). Bir Planın Anatomi Politiği: Dördüncü Plan’ın Hazırlanışı ve Sonu. İçinde: E Türkcan (der), *Türkiye’de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü 1960-1980*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 357-410.

Kejanlıoğlu D B (2001). Turkish Broadcasting Policy in a Historical Context: Continuities and Discontinuities in the 1990s. *Kültür ve İletişim*, 4 (2), 86-104.

Kejanlıoğlu D B (2004). *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*. Ankara: İmge.

Keyder Ç (2007). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocabaşoğlu U (2010). *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna: TRT Öncesi Dönemde*

Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri. İstanbul: İletişim.

Kubilay Ç (2005). Türkiye’de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması. *İletişim Araştırmaları*, 2(2), 55- 86.

Moe H (2010). Governing Public Service Broadcasting: “Public Value Tests” in Different National Contexts. *Communication, Culture and Critique*, 3(2), 207-223.

Moe H (2011). Defining Public Service Beyond Broadcasting: The Legitimacy of Different Approaches. *International Journal of Cultural Policy*, 17 (1), 52-68.

Murdock G (2001). Money Talks: Broadcasting Finance and Public Culture. İçinde: E Buscombe (der), *British Television: A Reader*, Oxford: Oxford University, 118-141.

Murdock G (2004). Building the Digital Commons: Public Broadcasting in the Age of Internet. *The 2004 Spry Memorial Lecture*, University of Montreal.

Murdock G (2005). Public Broadcasting and Democratic Culture: Consumers, Citizens, and Communards. İçinde: J Wasko (der), *A Companion to Television*, Oxford: Blackwell Publishing, 174-198.

Murdock G (2010). Networking the Commons: Convergence Culture and the Public Interest. İçinde: J Gripsrud (der), *Relocating Television: Television in the Digital Context*, London and New York: Routledge.

Murdock G (2013). Communication in Common. *International Journal of Communication*, 7, 154-172.

Murdock G ve Golding P (2002). Digital Possibilities, Market Realities: The Contradictions of Communications Convergence. *Socialist Register*, 38, 111-129.

Mutlu E (1988). Tarafsız Yayıncılık. *AÜ. BYYO Yıllık* .

Mutlu E (2001). Ne Olacak Bu Kamu Yayıncılarının Hali. İçinde: D B Kejanlıoğlu, S Çelenk, G Adaklı (der), *Medya Politikaları*, Ankara: İmge, 23-78.

Özkazanç A (2012). Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme. İçinde: F Alpkaya ve B Duru (der), *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim*, Ankara: Phoenix, 91-126.

Papathanassopoulos S (2007). Financing Public Service Broadcasters in the New Era. İçinde: E Bens (der), *Media Between Culture and Commerce 4*, Bristol and Chicago: Intellect, 151-165.

Scannell P (2001). Public Service Broadcasting: The History of a Concept. İçinde: A Goodwinve G Whannel (der), *Understanding Television*, London: Routledge, 11-29.

Steeemers J (1999). Between Culture and Commerce: The Problem of Redefining Public

Service Broadcasting for the Digital Age. *Convergence*, 5 (3), 44-66.

Steeners J (2001). In Search of Third Way: Balancing Public Purpose and Commerce in German and British Public Service Broadcasting. *Canadian Journal of Communication*, 26, 69-87.

Steeners J (2003). Public Service Broadcasting is not Dead yet. Strategies in the 21st Century. İçinde: G F Loweve T Hujanen (der), *Broadcasting & Convergence: New Articulations of the Public Service Remit*, Göteborg: Nordicom, 123-136.

Sümer B (2010). Avrupa Birliği ile Uyum Süreci Bağlamında Türkiye’de Yeni Yayıncılık Yasası. *Mülkiye*, 34 (269), 199-224.

Sümer B (2014). Avrupa Birliği’nde Kamu Hizmeti Yayıncılığının Finansmanına İlişkin Politika Gündemi: Amsterdam Protokolü ve Etkileri. *Kültür ve İletişim*, Yıl. 17, No. 1, 9-38.

Sümer B ve Adaklı G (2010). Public Service Broadcaster as a Market Player: Changing Operational Patterns of the TRT in Turkey under the AKP Leadership, 2002-2010.

<http://ripeat.org/wp-content/uploads/tdomf/1527/Sumer%20%20Adakli.pdf> (29.09.2014).

Tekeli İ (2014). 1970’ler Türkiyesinde Modernleşme ve Planlama. İçinde: R F Barbaros ve E J Zurcher (der), *Modernizmin Yansımaları: 70’li Yıllarda Türkiye*, Ankara: Efil Yayınevi, 110-135.

Topuz H (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi.

TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu)(2008). *TRT 2008 Faaliyet Raporu*. Ankara: TRT.

TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) (2009). *TRT 2009 Faaliyet Raporu*. Ankara: TRT.

TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) (2010). *TRT 2010 Faaliyet Raporu*. Ankara: TRT.

TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) (2011). *TRT 2011 Faaliyet Raporu*. Ankara: TRT.

TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) (2012). *TRT 2012 Faaliyet Raporu*, Ankara: TRT.

TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) (2013). *TRT 2013 Faaliyet Raporu*, Ankara: TRT.

Uzgel İ (2013). AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü. İçinde: İ Uzgel, B Duru (der), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Ankara: Phoenix, 11-39.

Williams R (1968). *Communications*. London: Penguin Books.

Yaylalı H (2010). Sayısal Çağda Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve TRT’nin Güncel Stratejileri. *İletişim: Araştırmaları*, 8 (2), 47-80.

Zürcher, E J (2007). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev. Y S Gönen, İstanbul: İletişim.

Zürcher E J (2014). Cumhuriyetin 50. Yıldönümü ve 70'li Yıllarda Resmi Kemalizm. İçinde: F R Barbaros ve E J Zürcher (der), *Modernizmin Yansımaları: 70'li Yıllarda Türkiye*, Ankara: Efil Yayınevi, 187-197.

Milliyet Gazetesinin İnternet Arşivinden Yararlanılan Haberler

Milliyet (21/11/2002). Kürtçe yayın sadece TRT'de.

Milliyet (11/6/2003). Köşk'ten veto.

Milliyet (2/8/2005). Demiröz emekli oldu.

Milliyet (10/12/2005). Şahin'e onay çıkmadı.

Milliyet (10/2/2006). Elektrikte TRT payı kalsın.

Milliyet (12/5/2006). Sezer'den TRT'ye ikinci veto.

Milliyet (8/6/2006). TRT'den 'sansür eylemi'ne sansür.

Milliyet (22/7/2006). 'Elektrik sorunu'na çözüm netleşiyor.

Milliyet (27/7/2006). Elektrik üreticileri zam istemiyor.

Milliyet (29/7/2006). Zarar edeceksek üretmeyiz.

Milliyet (23/8/2006). Elektrik kavgasında uzlaşma sağlanamadı.

Milliyet (28/4/2008). TRT'de tartışma yaratan transferler.

Milliyet (16/7/2008). CHP TRT Yasası'nı Anayasa Mahkemesine götürüyor.

Milliyet (27/9/2008). TRT'de denetim tümüyle değişti.

Milliyet (28/9/2008). TRT Çocuk 1 Kasım'dan itibaren yayında.

Milliyet (24/10/2009). Arabada TRT vergisine iki dava.

Milliyet (27/10/2009). Baykal: TRT bizi tavaya koyup kızartıyor.

Milliyet (31/10/2009). Elektrik faturalarındaki TRT payı kaldırılacak.

Milliyet (14/1/2010). TRT reyting sisteminden çıktı.

Milliyet (15/12/2011). Enerji hâsılatından TRT payı çıkartılsın teklifi.

Milliyet (20/12/2011). TRT Genel Müdürü'nden dizilere ağır eleştiri.

Milliyet (21/12/2011). TRT payı tepkisine TRT'den açıklama.

Milliyet (15/12/2012). Padişahlar çizgi filmle öğrenilecek.

Milliyet (12/11/2014). YSK'dan TRT'ye tarihi ceza.

Milliyet (20/12/2014). Yalçın Akdoğan 'Filinta'yı beğendi.

Milliyet (11/5/2015). Davutoğlu Diriliş Ertuğrul dizisi setini ziyaret etti.